

Міністерство освіти і науки України

Департамент науки і освіти
Харківської обласної державної адміністрації

Комунальний заклад
«Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради

Зарубіжна література

СЛОВНИК

Харків
2019

УДК 378. 016 : 821 (100) (038)

Укладач:

Давидченко І. Д. – викладач кафедри української лінгвістики, літератури та методики навчання, кандидат педагогічних наук.

Рецензенти:

Крехно Т. І. - кандидат філологічних наук, доцент, професор кафедри української лінгвістики, літератури та методики навчання Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради;

Гейдел А. М. - викладач кафедри української лінгвістики, літератури та методики навчання Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради.

Головко В.В. - учитель зарубіжної літератури Харківської загальноосвітньої школи I-III ступенів №143 Харківської міської ради Харківської області

З 34 Зарубіжна література : словник / укладач І. Д. Давидченко. Харків ФОП Філімянов С.Ф. 2019. 72 с.

Д 13 Давидченко І. Д.

До словника ввійшли основні літературознавчі терміни, що вивчаються протягом двох років курсу «Зарубіжна література»; відомості про літературні часописи, національні та міжнародні літературні премії; інформація про літературні організації та спілки, асоціації та угруповання.

Словник розрахований на широке коло читачів. Він стане в пригоді студентам і викладачам кафедри української лінгвістики, літератури та методики навчання, усім, кого цікавить зарубіжний літературний процес.

Рекомендовано кафедрою української лінгвістики, літератури та методики навчання Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради. (Протокол № 8 від 05.02.2019)

Рекомендовано науково-методичною радою Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради. (Протокол № 5 від 05.03.2019).

© ХГПА, 2019 рік

© Давидченко І. Д.

ЗМІСТ

Передмова	4
Алфавітний покажчик	62
Післямова	68
Рекомендована література	69

Передмова

Перед закладами вищої освіти, що здійснюють підготовку молодшого спеціаліста поставлено завдання підготувати спеціалістів висококваліфікованих, грамотних, з належним інтелектуальним потенціалом.

Основна мета курсу «Зарубіжна література» – залучення студентів до найвищих досягнень зарубіжної літератури й культури, загальнолюдських і національних цінностей, виховання естетичного смаку, високої читацької та загальної культури.

Для досягнення цієї мети необхідно:

- сформувати загальне уявлення про вершинні явища світового літературного процесу, його перебіг від часів середини XIX століття до сьогодення;
- вивчити основні літературознавчі поняття, необхідні для аналізу художніх творів, навчити визначати національну своєрідність і загальнолюдську цінність творів світової літератури;
- розвивати мислення (образне, асоціативне, абстрактне, логічне тощо) і зв'язне мовлення студентів;
- виховувати повагу до духовних надбань людства, релігійну й етнічну толерантність водночас із неприйняттям культу сили й переваги матеріальних цінностей над духовними.

Курс «Зарубіжна література» орієнтований на ґрунтовне опанування знань із сучасних проблем літературного процесу, місця літератури в соціально-політичному та духовно-моральному житті суспільства. Навчальною програмою передбачено не лише аудиторну роботу, а й самостійну роботу студентів із опрацювання першоджерел, навчальних посібників, додаткових видань, а також написання рефератів, виконання контрольних завдань, виступи на семінарах, участь у диспутах, колоквиуми тощо.

Курс розподілено на історико-літературні блоки:

- літературний процес другої половини XIX століття;

- література на межі ХХ століття;
- літературний процес ХХ століття.

До словника увійшли основні літературознавчі терміни, які вивчаються протягом двох років курсу «Зарубіжна література»; відомості про літературні часописи, національні та міжнародні літературні премії; літературні організації та спілки, асоціації та угруповання.

Чимало місця відведено матеріалу з досі не відомому широкому колу читачів, а також тим явищам про висвітлення змісту яких в умовах тоталітаризму не могло бути й мови (наприклад, антиутопія, бароко, цензура тощо).

Терміни розміщені за алфавітом. При розкритті змісту термінів іншомовного походження подається і їх етимологія.

Літературний словник розрахований на широке коло читачів. Він стане в пригоді студентам і викладачам кафедри української лінгвістики, літератури та методики навчання, усім, кого цікавить зарубіжний літературний процес. Запропонований літературознавчий словник написано відповідно до чинної навчальної програми «Зарубіжна література» для закладів вищої освіти, що здійснюють підготовку на основі базової загальної середньої освіти та з урахуванням досвіду укладання робочих програм викладачів провідних закладів вищої освіти.

А

Абсурд

(лат. *absurdus* – безглуздий) – нісенітниця, безглуздя. Термін у цьому значенні вживається істориками літератури і критиками, які аналізують поведінку персонажів художніх творів з позицій правдоподібності (культурно-історична школа, реальна критика). Термінологічного статусу абсурд набуває у словосполученнях «література абсурду», «театр абсурду», які використовуються для умовної назви художніх творів (романів, п'єс), що змальовують життя у вигляді начебто хаотичного нагромадження випадковостей, безглуздя, на перший погляд, ситуацій (творчість Е. Іонеско, С. Беккета, окремі твори Ж. П. Сартра, А. Камю).

Підкреслений алогізм, ірраціоналізм у вчинках персонажів, мозаїчна композиція творів, гротеск і буфонада у засобах їх творення – характерні прикмети такого мистецтва. Тому термін «література абсурду» зберігає значення передусім у цій системі і може вживатися для її характеристики. Більш нейтральним щодо оцінного навантаження може бути термін «абсурдистська література» [17].

Авангардизм

(франц. *avant-gardisme, avant-garde* – передовий загін) – умовний термін для позначення низки художніх течій у літературі й мистецтві, що зародилися на початку ХХ ст. й рішуче порвали з реалістичною традицією. З-поміж них найбільший резонанс викликали експресіонізм, дадаїзм, сюрреалізм, футуризм та ін. Вихідним пунктом естетичного пошуку митців-авангардистів було прагнення зламати усталені принципи побудови художнього твору й «норми» смаку публіки. Авангардистське мистецтво характеризується життєбудівничий пафос, ствердження позиції соціального активізму, загострена емоційність, що нерідко набуває форм відвертого епатажу, настанова на руйнування естетичного канону, сміливі експерименти з художньою формою та поетичною мовою [2].

«Автоматичне письмо»

засадничий принцип сюрреалізму. Це швидкісне, майже вільне від редагування та ретуші («автоматичне») перенесення на папір слів, уривків мовлення, асоціацій, образів, нав'язливих видінь, що раптово виринають з глибин підсвідомого. А. Бретон визначав його як чистий психічний автоматизм, за допомогою якого «сюрреалісти» прагли висловити на письмі, усно чи у якийсь інший спосіб фактичне функціонування думки без будь-якого контролю, керованого розумом, поза великою естетичною чи моральною упередженістю [2].

Акмеїзм

(грецьк. *akmé* – найвищий ступінь чогось, вершина) – модерністська течія в російській поезії 10 – 20-х років ХХ ст., котра разом із футуризмом виникла як реакція на кризу символізму. Її представники – М. Гумільов, А. Ахматова, О. Мандельштам та ін. – 1911 р. утворили спілку "Цех поетів", що ставила за мету завдання професійного поетичного вдосконалення. Заперечуючи символістську спрямованість у містичні «незбагненні» сфери, акмеїсти у своїй творчості звернулися до предметно-чуттєвого, поцейбічного, до самоцінності матеріальних речей та їхнього первісного сенсу. Замість туманно-абстрактного світосприймання, притаманного символістам, вони стверджували мужньо ясний погляд на земне життя й закликали «сприймати світ у всій сукупності його краси та потворності». Відповідно й на рівні поетики вони прагнули повернути слову його зрозуміле й пряме значення, образіві – графічну чіткість (звідси й одне із самовизначень акмеїзму – «кларизм» (лат. *clarus* – зрозумілий) [2].

Акрівірш

(грецьк. *akrostichis* – край вірша) – вірші, в яких початкові літери (інколи склади або слова) складають слово чи фразу, зазвичай ім'я автора або адресата. Розрахований на зорове сприйняття. Розвинувся з магічних текстів і набув популярності у поезії пізньої античності та Середньовіччя, бароко [5].

Актуальність художнього твору

(лат. *actualis* – дійовий, справжній, нинішній) – суголосність художнього твору (передусім; – його тематики, проблематики) з сучасністю, його відповідність потребам і смакам читачів того часу, коли твір написаний, опублікований або перебуває у процесі читання (рецепції). А.х.т. – один із критеріїв його оцінки в соціологічній критиці. Проте актуальність у мистецтві не конче пов'язана безпосередньо з життєвим матеріалом, проблемами, які потребують негайного розв'язання в суспільстві (політичними, економічними, моральними, релігійними). За умов жорстокої цензури, духовного гніту А.х.т. виражається завуальовано з допомогою езопової мови, параболічності, алюзій тощо. Твори на історично віддалені від часу написання теми стають гостро актуальними («Неофіти» Т.Шевченка, драматургія Лесі Українки, «Четвертий вимір» Р. Іванчука). Довершені художні твори, виповнені загальнолюдським змістом, зберігають актуальність для читачів різних епох здатністю збуджувати естетичну насолоду [15].

Алегорія

(грецьк. *allegoria* – інакомовлення) – художній засіб, за допомогою якого узагальнене поняття розкривається через конкретний образ. Суть алегорії становить внутрішнє порівняння певного явища з іншими; використовується в байках; одна з форм інакомовлення, у якій конкретний образ використовується для вираження абстрактного поняття або судження. Спершу алегорія була зорієнтована на передачу прихованого змісту через непрямі описи (такий принцип описів дійшов до нашого часу в загадках). Як низку алегорій трактували античні філософи твори Гомера, християнські богослови – Біблію. Алегорія виникає в літературі кожного разу, коли ідейний зміст стає для автора важливішим за образно-художню сторону твору. У сучасній літературі алегорія зберігає своє значення у творах, де мораль або повчання чітко визначені (байка, притча) [16].

Алюзія	(лат. <i>allusio</i> – натяк, жарт) – у літературі, ораторській та розмовній мові натяк або посилення на відоме висловлювання, подію, факт. Рання грецька комедія висміювала реальних осіб, карикатурно зображуючи відомі всім факти. Різноманітними алюзіями (особистими, політичними, історичними, культурними) багата «Божествена комедія» Данте [5].
Альба	(прованс. <i>alba</i> – світанок) – жанр середньовічної куртуазної лірики: пісня про таємне любовне побачення, яке перериває ранкова зоря [5].
Амфібрахій	(грецьк. <i>amphibrachys</i> – з двох боків короткий) – віршовий розмір, який утворюється стопами з трьох складів: у першому складі – ненаголошений голосний, у другому – наголошений, у третьому – ненаголошений [5].
Анакреонтична поезія	жанр ліричної поезії, в якому панує життєрадісне, світле світосприйняття, перейняте мотивами земного щастя, кохання, чуттєвої насолоди. Свою назву цей поетичний жанр дістав від імені давньогрецького поета Анакреонта (VI – V ст. до н.е.). до наших часів дійшли лише фрагменти його ліричної спадщини, зате від пізньої античності зберіглася збірка наслідувань Анакреонта, так звані «анакреонтичні вірші» («Анакреонтика») [5].
Анакреонтичні мотиви	досить помітні в українській ліриці, починаючи від Г. Сковороди, простежуються в поетичних доробках поетів ХХ ст. (О. Олесь, П. Тичина, В. Пачковський, М. Йогансен, Б.-І. Антонович та ін.). особливого колориту вони набули у творчості кийвських «неокласиків», зокрема М. Рильського [5].
Аналіз літературного твору	(грецьк. <i>analysis</i> – розклад, розчленування) – логічна процедура, суть якої полягає у розчленуванні цілісного літературного твору на компоненти, елементи, в розгляді кожного з них зокрема та у взаємозв'язках з метою осягнення, характеристики своєрідності цього твору. А.л.т. опосередковується розумінням специфіки художньої літератури і структури літературного твору, його безпосереднім естетичним сприйняттям. Мета, предметна спрямованість свідомості аналітика, застосовані при цьому методи визначають види А.л.т. (естетичний, психологічний, соціологічний тощо), які можуть

здійснюватися різними шляхами (проблемно-тематичний, пообразний, цілісний, «за автором» (повільне читання). А.л.т. обстоюється і традиційно здійснюється прихильниками описової поезики, яка бере свій початок з «Поетики» Аристотеля. Літературознавчі школи, які продовжують традиції, започатковані Платоном, розробляють засади й методикку рецептивної поезики, замість А.л.т. здійснюють його інтерпретацію. А.л.т та його інтерпретація дуже близькі, тому прихильники прагматичної поезики тепер вживають спарений термін «аналіз-інтерпретація», який передає поняття про сукупність аналітико-синтезованих процедур, методів, прийомів, що використовуються у складному процесі осягнення своєрідності завершеного літературного твору, зафіксованого в тексті. А.л.т., його інтерпретація є складовими частинами методології літературознавства, вивчення художньої літератури, дослідження її історії. У «новій критиці» США та Англії А.л.т. означає вирізнення елементів структури твору, пояснення їх значень у синтезованих символах, метафорах, синтаксичних структурах. Деякі митці й теоретики відкидають потребу А.л.т., визнаючи необхідність його для осягнення й розуміння тільки естетичного сприйняття твору [15].

Анапéст

(грецьк. *anapaistos* – протилежний дактилю, буквально – зворотне відображення) – в античному віршуванні розмір, який утворювався стопами з трьох складів: перші два – з короткими голосними, а третій – з довгим. Короткі голосні могли змінюватися одним довгим. У силаботонічному віршуванні за цією ж схемою чергуються ненаголошені склади з наголошеними [5].

Анафора

(грецьк. *anaphora* – єдинопочаток) – стилістичний прийом, що полягає у повторенні однакових звуків, складів, слів на початку віршованих рядків чи строф [18].

Антироман

жанровий різновид французького модерного роману другої половини 40-70-х ХХ ст. Його представники (Наталі Саррот, А-Роб-Грійє, М.Бютор, К.Симон та ін.) опиралися на філософсько-естетичну систему екзистенціалізму і відтворювали розірвану свідомість особи, стан її відчуттів та вражень. В А. немає відображеної «дійсності», конфлікту, сюжетних колізій, зав'язки чи розв'язки, немає героя, його вмотивованих вчинків, емоцій. Термін вперше запровадив Ж.-П. Сартр у передмові до роману Наталі Саррот «Портрет невідомого» (1947). Ф. Моріак використовував термін «Новий роман». Відомий дослідник А. Б. Бенго у післямові до твору С. Беккета «Молой» (1951) розкрив мету А.: «Вона полягає не в тому, щоб пояснювати [...]. Романісти уже не створюють «персонажів», не відображають більше «фабул...». В естетиці А. важливе місце посідає експеримент: традиційна класична техніка розповідної прози усувається, натомість застосовуються прийоми безгеройної і безфабульної розповіді. Виник жанр, де йдеться про способи написання твору, – «роман про роман», «передроман», що складається з міркувань автора, як він пише чи як його слід було б писати, щось середнє між есе і романом («Ревнощі», «У лабіринті» А. Роб-Грійє; «Золоті плоди» Наталі Саррот). А. протиставляє себе і в аспекті змалювання людини за зразками класичного роману. Унаслідок цього структура роману А. Роб-Грійє виповнюється нагромадженим зображенням самоцінних речей, важливих не тим, чиї вони, а тим, що вони існують. Речі у його творах панують над людьми. І сама людина перетворюється на річ, Цей напрям називають «школою речей», шозизмом (від франц: chose), тобто фетишизацією предметів, нібито важливіших і стабільніших за людину, наділених містичною владою над спустошеною особою і тому усунутою із центру роману, очищеного від людських емоцій та ідей. Іншу жанрову структуру роману використовує Наталі Саррот – «напіврозмову», потік свідомості, «тропизми», внутрішню діалогічну стихію підсвідомого тощо. Вона підкреслює невірність малюнка, що претендує на відтворення рухомої дійсності, бо писати слід про незавершені порухи душі: тільки вони справжні. А досягнувши свідомості,

вони костеніють в оманливих і звичних формулюваннях. М. Бютор створив поліфонічні тексти, передавши мозаїку сприймань, охоплень, роздумів, що витворюють своєрідну «міфологему» певної цивілізації. За допомогою цих прийомів письма такі неороманісти, як М. Бютор («Зміна»), К. Симон («Дороги Фландрії»), Наталі Саррот («Чи чуєте їх?»), досягли змістової майстерності. Але деякі письменники, як Ф. Соллерс, Ж. Рікарду, з їх «новим романом» зазнали творчої поразки: абсолютизована відмова від духовного світу людини обернулася суцільним шозизмом [15].

Антистрофа

(грецьк. antistroph – поворот назад) – в античній хорівій ліриці – друга строфа в парі строф, написаних однаковим розміром. Із часом строфи й антистрофи перейшли в хоріві пісні грецьких трагедій [5].

Антитеза

(грецьк. anti – проти, thesis – положення) – протиставлення. Стилістична або словесна антитеза – розташування поруч протилежних за змістом слів: «Мені однаково, чи буду / Я жить в Україні, чи ні. / Чи хтось згадає, чи забуде...» (Т. Шевченко). Образна антитеза – протиставлення насамперед персонажів. У багатьох міфах усе світле, корисне і все темне, зле уособлюється в образи творців Усесвіту, братів-близнюків. Антитеза може виступати і як елемент композиції (наприклад, поезія Т. Шевченка «Мені однаково, чи буду...» чітко розмежована на дві частини: у першій ідеться про долю особисту, у другій – про долю батьківщини) [16].

Антиутопія (негативна утопія)

зображення (зазвичай у прозі) непередбачених руйнівних наслідків спроби побудувати «ідеальне суспільство». Коріння антиутопії науковці виводять ще з XVII ст., коли в літературі почали з'являтися своєрідні негативні паралелі до утопій. Нового імпульсу розвиткові цього жанру надала соціокультурна ситуація першої половини XX ст. Найвидатнішими авторами антиутопічних творів у XX ст. були Є. Замятін, О. Гакслі, А. Платонов, Джордж Орвелл, К. Чапек та ін. [2].

Античність

(від лат. *antiguus* – минулий, старовинний; *antiquitas* – минувшина, давнина, старовина) – «давнина» греків і римлян, сукупність історичних і культурних надбань, яка мала найбільше значення для формування європейської культури. «Саме антична, тобто греко-римська наука, література, мистецтво справили величезний вплив на відповідні сфери життя інших народів» (А. Білецький). Античність дала людству багату міфологію; поеми Гомера «Іліада» та «Одіссея», Вергілія – «Енеїда»; байки Езопа, Бабрія та Федра; твори видатних драматургів-трагіків – Есхіла, Софокла, Евріпіда, комедіографів Арістофана та Плавта; поетів – Тіртея, Алкея, Архілоха, Анакреонта, Сапфо, Катулла, Горация, Овідія; літературознавця і філософа Арістотеля; «батька історії» Геродота; високі зразки ораторського мистецтва. Вона започаткувала розвиток багатьох літературних жанрів (трагедія, комедія, поема, ода, гімн, елегія тощо) [16].

Апокаліптичний

від «апокаліпсис» – назви християнської церковної книги, що містить пророцтво про кінець світу [2].

Апофе́з

(грецьк. *apotheosis* – обожнювання) – 1) Прославлення, звеличення особи, події, явища. 2) Заключна урочиста масова сцена вистави чи святкової концертної програми. 3) Урочисте завершення події [5].

Арсенал художніх засобів

наявність зображально-виражальних засобів у літературному творі. Термін вживається критикою для характеристики багатства чи бідності, розмаїтості чи обмеженості зображально-виражальних засобів художньої літератури (портрет, пейзаж, інтер'єр, опис, розповідь, монологи, діалоги) [15].

Асоціація

(лат. *associatio* – сполучення, з'єднання) – засіб досягнення художньої виразності, що ґрунтується на зв'язку чуттєвих образів, які виникають у процесі відтворення дійсності, з уявленнями, котрі зберігаються в пам'яті [2].

Б

- Байка** коротке сатиричне оповідання, переважно у віршах, яке містить алегоричний смисл і моральне повчання. Засновником цього жанру вважається давньогрецький байкар Езоп [5].
- Байронізм** ідейно-естетична тенденція, пов'язана з творчістю англійського поета Дж. Байрона, виникла в європейському романтизмі XIX ст. [18]
- Балаган** театральне видовище, здебільшого комічне, на ярмарках і народних гуляннях [2].
- Балада** (франц. *ballade* – танець) – ліро-епічний твір фантастичного, історико-героїчного чи соціально-побутового змісту з гострим, напруженим сюжетом [18].
- Бароко** від порт. *barroco* ісп. *barruoco* та фр. *baroque* – перлина неправильної форми) – стиль у європейському мистецтві (живописі, скульптурі, музиці, літературі) та архітектурі початку XVI століття – кінця XVIII століття. Хронологічно бароко слідує за Ренесансом, за ним іде Класицизм. За естетичним визначенням, бароко – стиль, що виникає на хвилі кризи гуманізму і народження маньєризму. Він висловлює бажання насолоджуватись дарунками життя, мистецтва і природи. Якщо ренесанс мав незначне поширення у країнах за межами Західної Європи, то з доби бароко почалося справжнє поширення європейської цивілізації на інші континенти. Великого значення в цей час набули церемоніали, етикет, ушляхетнення способу життя й зовнішнього вигляду людини. Ці постулати знайшли своє відображення в мистецтві. Основні риси стилю бароко – парадність, урочистість, пишність, динамічність. Особливо треба відзначити прагнення до синтезу мистецтв – взаємопроникнення архітектури, скульптури, живопису й декоративного мистецтва. Архітектура бароко вирізняється просторовим розмахом, плавністю й складним поєднанням криволінійних форм, злиттям об'ємів у динамічну масу, багату на скульптурний декор. Часто зустрічаються розгорнуті колонади, пілястри. Куполи набувають складних форм, стають багатоярусними. Характерні деталі бароко –

теламон (атлант), каріатида й маскарон.

Батьківщиною бароко вважається Італія та її такі визначні мистецькі центри, як Рим, Мантуя, меншою мірою – Венеція і Флоренція, де зберігаються перші зразки бароко в архітектурі, скульптурі, живописі [16].

Бейт

(араб.) – двовірш у літературах мовами фарсі, арабській, тюркській, урду. Як окремих твір бейт містить закінчену думку, а його рядки римуються між собою. З бейтів складаються рубаї, газелі, касиди та інші жанри східної поезії, де рядки бейтів римуються відповідно до правил кожного із жанрів [5].

Біблія

(від грец. *biblia* – книга) – книга книг, визначна пам'ятка світової літератури, Священна Книга, що містить тексти, створені протягом тривалого часу (XII ст. до н. е. – II ст. н. е.) на Близькому Сході та в Середземномор'ї. Біблія складається з двох частин – Старого Заповіту і Нового Заповіту. Старий Заповіт як Священна книга визнається іудаїзмом і християнством. А Новий Заповіт вважають Святим Письмом лише християни. У Старому Заповіті основну увагу приділено історії єврейського народу, встановленню законів, за якими людина має жити на землі. До Старого Заповіту входять П'ятикнижжя Мойсея – Буття, Вихід, Левіт, Числа, Второзаконня (Повторення Закону); книги історичні: Ісуса Навина, Суддів, Рути (Руф), Самуїла, Царів, Ездри (Едри), Неємії, Юдити (Юдіф), Естер (Есфір); хроніки; книги поетичні: Іова, Псалми, Притчі (Приповідки), Екклесіаст, Пісня Пісень, Премудрості; книги пророцькі: Ісаї, Єремії, Єзекиїла та тринадцяти малих пророків. Новий Заповіт складається з чотирьох Євангелій: від Матвія, від Марка, від Луки, від Іоанна, з Послань апостолів та Об'явлення Іоанна Богослова. Євангелісти розповідають про народження, життя, смерть і воскресіння, а також вчення Христа як спасителя людства, носія любові, доброти і прощення. Біблія завжди була і є джерелом натхнення для митців, Вічною Книгою, що спонукає до роздумів про сенс людського буття, до пошуків істини. Вона значно вплинула на подальше становлення і розвиток світового мистецтва і літератури. Біблійні сюжети, мотиви, образи можна зустріти в багатьох творах давньої і сучасної художньої літератури [16].

- Біографія** (грец. βίος – життя, грец. γραφω – пишу), життєпис – опис життя якої-небудь людини. В основі біографії – описання життя, творчості тощо. Існують різні види біографій: художня, наукова тощо [18].
- Бестселер** (англ. bestseller, від best – кращий і sell – продаватися) – надзвичайно популярна книжка, що видається великими накладками і користується широким попитом [2].

В

- Верлібр** (франц. vers libre – вільний вірш) – вірш, який не має метра й рими [2].
- Видіння** (лат. visio – видіння) – жанр релігійної середньовічної літератури. Спочатку писалося латиною, потім і народними мовами. Видіння – розповідь про людину, яка після смерті опинилася в потойбічному світі, а потім, дивовижним способом повернувшись до життя, розповідає про все побачене нею. Головне місце у видінні займає не доля героя, а картини потойбічного світу, де замальовуються муки грішників у пеклі та чистилищі [5].
- Відродження (Ренесанс)** (від лат. renascor – відроджуюсь, франц. Renaissance – відродження) – доба в історії культури та мистецтва XIV – XVI ст., започаткована в Італії (Данте Аліг'єрі, Ф. Петрарка, Дж. Боккаччо). Вперше термін «Ренесанс» вжив історик мистецтва Дж. Базарі у XVI ст. Видатними митцями цієї доби були Рафаель Санті, Леонардо да Вінчі, Мікеланджело Буонарроті (Італія); П'єр Ронсар, Франсуа Рабле (Франція); Еразм Роттердамський (Нідерланди); Вільям Шекспір (Англія); Мігель де Сервантес Сааведра (Іспанія); Ян Кохановський (Польща) та ін. У літературах європейських країн письменство замість латини звернулося до національних мов, народної творчості при одночасній зацікавленості античними зразками. За доби Відродження формується гуманістичний світогляд, сповнений віри в людину, в її спроможність перетворити світ на засадах краси і гармонії [15].

Вірш	(лат. <i>versus</i> – повтор) – 1) невеликий художній твір, написаний віршованою мовою; 2) віршований рядок – основна одиниця віршового ритму [16].
Віршований розмір	(грецьк. <i>metron</i> – міра) – порядок розташування наголошених і ненаголошених складів у віршовому рядку [16].
Вітальний	(лат. <i>vitalis</i> – життєвий) – той, що наділений життєвою силою [2].
Вічний образ	літературний або міфологічний персонаж, який має загальнолюдське значення, є актуальним для всіх часів і народів (Дон Кіхот, Гамлет та ін.) [15].
Вічні образи	літературні персонажі, які отримали багатократне втілення у мистецтві різних країн, різних епох і стали «знаками» культури: Прометей, Федра, Дон Жуан, Гамлет, Дон Кіхот та ін. Традиційно вічними образами вважають міфологічних, біблійних, а також легендарних персонажів (Наполеон, Жанна д'Арк), якщо ці образи використовувалися в літературних творах. Нерідко до вічних образів зараховують і тих персонажів, чий імена перетворилися на узагальнюючі назви певних явищ, людських типів: Плюшкін, Манілов, Каїн [16].
Всесвітній літературний процес	поступальний розвиток світової літератури від найдавніших часів до сьогодення [18].

Г

Газель	у поезії Близького та Середнього Сходу ліричний вірш, який складається з бейтів на одну риму. Майстрами газелі були Рудакі, Сааді, Хафіз, Навої [5].
«Гамлетизм»	стан душі, що характеризується схильністю до самоаналізу, відчуженням від світу, складними стосунками з сучасниками [16].

Гекзаметр

(грецьк. Hexametros – шестимірник) – віршовий розмір в античній поезії: шестистопний дактиль, де в кожній стопі окрім п'ятої, два коротких склади, що можуть замінюватись одним довгим, остання стопа завжди двоскладова. У середині віршового рядка – цезура (ритмічно-інтонаційна пауза, яка розтинає його на дві частини); місце цезури – найчастіше після довгого складу третьої стопи [5].

Герой (літературний)

дійова особа літературного твору, носій точки зору на дійсність, на себе, на інших літературних персонажів. За ступенем участі у подіях твору розрізняють «головних» і «другорядних» героїв [5].

Герметизм

модерністська течія в італійській поезії 20-40-х років ХХ ст., яка спиралася на принципи «закритого», ізолюваного від світу мистецтва. Представники – Дж. Унгаретті, К. Монтале, С. Квазімодо та ін. Для герметизму характерна настанова на максимальне виявлення символічних можливостей поетичного слова, що має закарбувати в собі і передати читачеві найширші контексти зовнішнього і внутрішнього світів навіть тоді, коли окреме слово подається поза звичними логічними зв'язками і прикметами реальності. Звідси – труднощі сприймання «герметичного» твору, позаяк внаслідок своєї багатозначності – він припускає відразу кілька тлумачень і нерідко загалом не підлягає осягненню в межах традиційної логіки, апелюючи лише до інтуїції читача [2].

Героїчне

(грецьк. Heros) – естетична категорія, різновид піднесеного; художнє відображення мужньої та самовідданої поведінки людини (або спільноти), яка діє заради високої мети. В античній літературі героєм називали сина бога і людини, такі герої й вершили найвидатніші подвиги, виконуючи волю богів, долі або задля самоствердження. Етична складова у героїчному (подвиг заради високої мети) з'явилася в добу пізньої античності та Середньовіччя [5].

Гіпербола

(грецьк. Hyperbole – перебільшення) – різновид тропа, що полягає в надмірному перебільшенні якихось рис людини, предметів, явищ, їх кількості, розмірів, сили тощо задля особливого увиразнення художнього зображення чи виявлення емоційно-естетичного ставлення до нього. Протилежна гіперболі літота – художнє применшення. Гіпербола є художньою умовністю; у художню тканину твору вона вводиться задля більшої виразності [2].

Гомерівський епітет

поетичне означення, характерне для гомерівського епосу («Іліади», «Одіссеї») і зафіксоване складними словами. Гомерівські епітети постійні, тобто назавжди закріплені за певними словами або іменами: прудконогий Ахіллес, срібнолукий Аполлон, хитромудрий Одісей, світлоока богиня [15].

Гротеск

(фр. Groesque – дивний, химерний) – вид фантастичної образності, в якому демонстративно порушується принцип правдоподібності, поєднуються плани, деталі, поєднання яких у реальності неможливе. Гротеском назвали орнаменти, які знайшли наприкінці XV ст. на руїнах давньоримських споруд. Характерна ознака тих орнаментів – довільне поєднання елементів: форми людських тіл переходили у зображення тварин і рослин, виростали з квіток, пагони рослин перепліталися з дивними будівлями. Про особливості цих орнаментів писав Гете, називаючи їх арабесками. У літературу термін переходить у добу романтизму.

Гротеск виник у тих жанрах літератури, де неправдоподібність вигадки була очевидна і автору, і читачу (слухачу). До таких належать комічні жанри античності (комедії Аристофана), сатиричні твори доби Відродження

За допомогою гротеску митець створює специфічний «гротескний» світ – світ аномальний, дивний, неймовірний, в якому реальне та ірреальне несподівано постають в органічній єдності. Нерідко гротеск перетинається із сатирою (наприклад, у Дж. Свіфта, М. Гоголя, М. Булгакова, Ф. Кафки та ін.) [5].

Гуманізм

(лат. Humanus – людяний, людський) – 1) Ідейний напрямок культури епохи Відродження, що утверджував право людини на земне щастя, боровся за визволення науки й людської особистості від церковних обмежень. 2) Ставлення до людини як до найвищої цінності, захист прав особистості на свободу, щастя, всебічний розвиток і вияв своїх здібностей [5].

Гумор

(лат. Humor – волога) – різновид комічного; відображення смішного в життєвих явищах і людських характерах [15].

Д

Дадаїзм

(франц. dada – дерев'яний коник, у переносному значенні – дитячий лепет) – авангардистська течія, що виникла у Швейцарії за років Першої світової війни. Представники – Трістан Тцара, Р. Гюльзенбек, М. Янко та ін. Естетичний пошук дадаїстів живився антивоєнними та анархістськими настроями й виливався в епатажні форми вираження хаотичного стану свідомості: створювалися безглузді сполучення слів і звуків, набори випадкових предметів, псевдомалюнки, використовувалися елементи звуконаслідування, «механічного» віршування – все те, що викривало нісенітницю буття. Головний художній здобуток дадаїстів – колаж [2].

Дактиль

(грецьк. Daktylos – палець) – в античному віршуванні віршовий розмір, який утворювався стопами з трьох складів: у першому складі – довгий голосний, у другому і третьому – короткі [5].

Декаданс

(франц. decadence, від пізньолат. Decadentia – занепад) – загальна назва кризових явищ кінця ХІХ – початку ХХ ст., позначених настроями безнадії, розчаруванням, занепадом життєвих сил, естетизмом. Впливом декадентських настроїв позначена творчість О. Вайльда, М. Метерлінка, П. Верлена та ін [2].

Діалог	(грецьк. dialogos – розмова, бесіда) – у художньому творі розмова двох або більше осіб; одна з основних форм мовної характеристики персонажа [16].
Драма	(грецьк. drēma – дія) – 1) один з родів літератури, який змальовує світ у формі дії; 2) твір для сценічного втілення, що містить у собі елементи трагедії та комедії [16].
Драматична поема	невеликий за обсягом віршований твір, у якому поєднуються жанрові форми драми та ліро-епічної поеми [15].

Е

Екзистенційний	(лат. existentia – існування) – той, що стосується чільних, позаісторичних та позачасових, тобто одвічних питань буття особистості. Див. також пояснення терміна «література екзистенціалізму» [2].
Експозиція	(лат. expositio – виклад, опис, пояснення) – передісторія героїв і подій, що лежить в основі літературного сюжету; компонент сюжету, що безпосередньо передує зав'язці та розгортанню конфлікту [16].
Експресіонізм	(лат. expressio – вираження) – авангардистський напрям у мистецтві та літературі, що розвивався переважно в німецькомовних країнах у період від 1905 до 1925 р. Виник як своєрідна відповідь на гостру соціоісторичну кризу, що призвела до Першої світової війни, революцій та падіння імперій на початку ХХ ст. Представниками експресіонізму в поезії були Г. Хайм, Ф. Верфель, Г. Тракль, Г. Бенн та ін.; у драмі – Г. Кайзер, В. Газенклевер, Л. Рубінер та ін.; в образотворчому мистецтві – О. Кокошка, Е. Гекель, П. Клеє, Е. Мунк, Е. Нольде та ін.; у кінематографії – Ф. Мурнау, Р. Вінс, Ф. Ланг та ін. Провідні емоції експресіоністської лірики – настрої жаху та відчаю, очікування катастрофи, пошук духовних і моральних засад буття. Світ в уявленні поетів-експресіоністів наповнений злом, потворністю,

хаосом; у ньому панують руйнівні сили. У центрі художнього зображення – серце, змучене бездушністю сучасної цивілізації. Експресіоністській поетиці притаманні загострена емоційність, гротескність образів, «вибухове» слово, плакатність письма [2].

Елегія

(грецьк. *elegeia* – журлива пісня, скарга) – один із жанрів лірики: вірш, у якому виражені настрої смутку, журби, меланхолії, філософські роздуми. Розвиток жанру в античній літературі пов'язаний з творчістю поетів Тиртея, Каллімаха, Тібубла, Овідія та ін. У Стародавній Греції елегія ще не мала сумного настрою, а назва її вказувала лише на те, що вірш написано елегійним дистихом (двовірш, у якому перший рядок – гекзаметр, а другий – пентаметр). У поетів александрійського та римського періодів античної літератури елегія набуває вже сумного звучання: у ній переважають особисті переживання, передусім самотність, розчарування, страждання (Каллімах, Проперцій, Тібулл, Овідій та ін.).

У новоевропейській літературі елегія втрачає чіткість форми й натомість набуває змістової визначеності ("Римські елегії" Й.В.Гете), виражаючи переважно змішані почуття (смуток і радість) та філософські роздуми.

Елегія або елегійні мотиви поширені у творчості українських поетів (І.Франко «майові елегії», Леся Українка «до мого фортеп'яно», Б.-Антонович "Три перстені" та ін.) [5].

Елітарна масова література

та

два потоки сучасного літературного процесу.

Елітарні твори (франц. *élite* – краще, добірне) вирізняються інтелектуальною та естетичною ускладненістю, наявністю багатого підтексту та зашифрованої образності; часто суттєву роль у них відіграють літературний і культурний контексти. Такі твори потребують активного, освіченого й розвиненого читача, який би у процесі знайомства з текстом залучався до «співтворчості».

Масова література – це розважальна й дидактична белетристика, яка друкується великими накладками і є складовою «індустрії культури». Використовуючи стереотипи масової свідомості й популістську

стратегію завойовування публіки, а також примітивізуючи художні відкриття «високої» літератури, такі твори передбачають спрощене, «комфортне» читання. Їхні типові ознаки – пригодницький або звульгаризований романтичний сюжет, який має зовнішню напружену динаміку і часто щасливий фінал – «хеппіенд» [2].

Епіграф

(грецьк. epigraphē – заголовок, напис) – поданий перед текстом короткий влучний вислів, який допомагає зрозуміти авторський задум [16].

Епізод

(грецьк. epeizodion – те, що сталося, вставка, додаток) – у давньогрецькій трагедії – акти вистав, між якими виступав хор; у сучасній літературі – одна з подій, відносно самостійний компонент сюжету в епічному, ліро-епічному та драматичному творах [15].

Епістолярний роман

(лат. epistola – лист, послання) – роман у листах [16].

Епітет

(грецьк. epiheton – прикладка) – художнє означення, що виділяє та образно змальовує якусь характерну рису чи ознаку людини, предмета, явища, викликає певне ставлення до них [16].

Епічна поема

великий за обсягом переважно поетичний твір, у якому розповідається про значні події [16].

Епопея

(грецьк. époroia, від eros – слово, оповідь і роіеб – творю) – значний за обсягом і монументальний за формою твір епічного змісту, в якому широко й багатоаспектно відображається епохальний злам у духовному та соціоісторичному житті нації (або навіть кількох націй). Прикладами найвидатніший епопей у зарубіжній літературі XIX ст. є «Людська комедія» О. де Бальзака, «Війна і мир» Л. Тостого, «Ругон-Маккари. Природна і соціальна історія одної родини в епоху Другої Імперії» Е. Золя. Перша половина XX ст. ознаменувалася створенням таких великих епопей, як «У пошуках утраченого часу» М. Пруста, «Будденброки» Т. Манна, «Тихий Дон» М. Шолохова та ін [2].

Епос

(грецьк. epos – слово, розповідь) – 1) один з родів літератури, який зображає світ у формі авторської розповіді; 2) оповідна поезія про героїчні вчинки певного легендарного персонажа, важливі події минулого тощо [16]

Є

Євангеліє

грец. еиапдеііоп – добра звістка) – жанрове визначення перших чотирьох книг Нового Заповіту, який є продовженням Старого Заповіту, частиною Біблії. Тут викладено основи християнського віровчення, мовиться про життя, вчення і воскресіння Ісуса Христа, викладене у чотирьох версіях, авторами яких були Матвій, Марк, Лука та Іоанн. Ці тексти вважаються канонічними, визнані християнською церквою, на відміну від апокрифічних Є., котрих на 252 рахується кілька десятків. Чотири канонічні Є. називають синоптичними, власне, зведеними. За жанровою природою ікони сполучають у собі оповідь, учительну проповідь, цикл сентенцій-притч. У києворуську книжність Є. потрапило у старослов'янському перекладі, здійсненому з грецької мови Кирилом (Костянтином) та Мефодієм. Існує два типи Є. – тетраєвангеліє (четвероєвангеліє), де тексти євангелістів від Матвія до Іоанна розташовані у відповідній послідовності, на підміну від апракосних Є. Від XI – XIV ст. збереглося майже 150 тетраєвангелій, зокрема найдавніші, писані глаголицею, – Зографське та Маріїнське. З-поміж старослов'янських апракосних Є. відоме глаголичне Ассеманове, кирилична Савина книга, Остромйрове Є. Перші тексти Є. з українсько-білоруським мовним колоритом з'являються у XVI ст., це передовсім Пересопницьке Є. (1556—61), перекладене Михайлом Васильовичем та архімандритом Пересопницького монастиря Григорієм, здійснене у селі Двірці та місті Пересопниці на Волині. Близьке до цього рукописного Є. також Житомирське. Перші друковані Є. з'явилися наприкінці XVI ст., зокрема видання Василя Тяпинського-Омеляновича (1575—80), перекладене за польськомовною Біблією Симона Будного. Тетраєвангеліє ввійшло до складу Острозької Біблії (1581). Український переклад Святого

Письма здійснювали у ХІХ ст. М. Мочульський, П. Куліш та ін., але перший текст у перекладі П. Куліша, І. Нечуя-Левицького та І. Пулюя з'явився друком 1903 у Відні. В Україні здавен існували також тлумачні Є., на основі яких постали учительні Є. – своєрідні збірники проповідей на євангелійні теми. Є. завжди правило за одне з невичерпних джерел світової і вітчизняної літератур [15].

Єдність змісту і форми у художній літературі

твердження аксіоматичного характеру, яке характеризує структуру, цілісність завершеного твору і водночас виступає принципом його аналізу, критерієм естетичної оцінки. Така поліфункціональність Є. з. і ф. зумовлюється тим, що категорії змісту і форми є загальнофілософськими, виражають взаємозалежність, діалектику будь-якого явища, процесу, предмета. В історії естетичної думки залишилося чимало праць про специфіку змісту і форми у різних видах мистецтва, передусім міметичної спрямованості (класицизм, реалізм тощо). Діалектику взаємодії змісту і форми докладно простежив ще Г. -В. -Ф. Гегель. Його ідеї поділяв В. Белінський, запроваджуючи їх у соціальну критику. Особливого поширення теорія Є. З. і Ф. набула в період соціалістичного реалізму, маючи вигляд догматичного, внутрішньо невиразного канону, обов'язкового для письменників будь-яких стильових уподобань [15].

Ж

Жанр

(франц. genre – вид, рід) – вид художнього твору за його формою, обсягом та іншими ознаками. Наприклад, роман, повість, оповідання, новела та ін [18].

Жанр ліро-епічний

(від франц. genre – рід, вид) – своєрідний літературний жанр, у якому гармонійно поєднуються зображальні засоби виразності,

притаманні ліриці та епосу, внаслідок чого витворюються якісно нові сполуки (вірш у прозі, ліро-епічна поема, роман у віршах та ін.). Зародження ліро-епічних творів простежується в добу романтизму, коли ліричні тенденції розповсюджувалися на інші роди літератури [18].

Жанр літературний

(від франц. genre – рід, вид) – вид літературного твору, що визначається для кожного роду літератури згідно з усталеною класифікацією літературних творів за різними типами їх поетичної структури. Часто жанрами називають другий ступінь у класифікації творів, що рівнозначний з видами. Іноді жанрами називають дальший, третій ступінь градації творів. Тоді говорять про такі жанри роману, як соціально-побутовий, історичний, політичний, психологічний, науково-фантастичний, пригодницький тощо. При цьому важливе значення має тематика. Вибір письменником тієї чи іншої жанрової форми залежить від провідних тенденцій його літературної епохи, світоглядних позицій та естетичних ідеалів, емоційного ставлення до зображуваних явищ, тематики та ідейного спрямування твору тощо.

Поняття жанру надзвичайно складне, оскільки він постійно змінюється. Постійно відбувається взаємопроникнення жанрів, звертання до жанрових форм, використовуваних в інших видах мистецтв – і в літературі з'являються акварелі, симфонії, естампи, монтажні тощо (див. Роди і жанри літератури) [18].

З

Зав'язка

елемент сюжету, подія, яка знаменує початок дії в епічних та драматичних творах [15].

Заголовок

назва твору або його частини, що пишеться на титульній сторінці рукопису, машинопису, видання або над текстом. З. має бути чітким, афористичним, містити в собі ідею (тему) художнього твору [15].

**Заготовки
матеріалу
до літературного
твору**

збирання і нагромадження документів про епоху, життя історичних осіб, про специфіку діяльності людей у певній сфері виробництва, якщо, за задумом автора, це може увиразнити фабулу, сюжет, обставини дії персонажів у задуманому творі. З. м. до майбутнього твору можуть бути виписки з праць психологів, соціологів, розробки окремих сцен, діалогів, сюжетних ходів, збирання влучних висловів, крилатих слів, прислів'їв і приказок. Поети часто добирають окремі рими, звукові ефекти без розрахунку на конкретний твір. Зібраний матеріал свідомо або інтуїтивно (підсвідомо) може виникнути і використатись у творчому процесі [15].

I

Ідея

(грецьк. *idēa* – поняття, уявлення) – головна думка художнього твору, висвітленню якої автор підпорядковує всі змальовані ним картини та образи [16].

**Ідея художнього
твору**

(від грец. *idea* – першообраз) – провідна думка, вищий смисл, у якому художній твір переконує читача. Сукупність ідей твору становить його ідейний смисл [16].

Імажизм

(англ. *image* – образ) – модерністська течія, що виникла в англійській та американській поезії напередодні Першої світової війни. У різний час з нею пов'язували свій естетичний пошук такі поети, як Е. Паунд, Р. Олдінгтон, Ф. Флінт, Дж. Г. Флетчер, В.К. Вільямс, Д.Г. Лоуренс та ін. Імажисти культивували «звільний образ», що існує в асоціативному просторі, практикували принципи «точного зображення», яке ґрунтується на предметності й конкретності, «чистій образності», несуттєвості тематики, ясності мови [2].

Імажинізм

течія в російській поезії, пов'язана з імажизмом, яка з'явилася 1919 р. Принципи її сформульовані в маніфесті, що був надрукований у журналі «Сирена» (Воронеж, 1919) від імені засновників

нової течії (С. Єсенін, Р. Івнев, О. Марієнгоф, В. Шершеневич та ін.), які потім заснували видавництво «Імажиніст», видавали поетичні збірки, журнали. Російські імажиністи в основу свого розуміння естетики художньої мови вкладали ключове поняття – «образ» і вважали, що поезія – це лише «ритміка образів». С. Єсенін виступав за злиття образної та реальної стихії в одне ціле. Група формально існувала до 1927 р., а С. Єсенін вийшов з її складу ще 1922 р.

Імажиністи мали певні досягнення в царині форми, метафоризації поетичної мови, засвоєння традицій фольклору тощо. Крім того, вони проголосили незалежність мистецтва від держави, пріоритет вільних пошуків у літературі, що збагатило їхню творчість [16]

Імпресіонізм

(франц. *impressionnisme*, від *impression* – враження) – напрям у мистецтві останньої третини ХІХ ст. Утворився у французькому живописі 60-70-х років (К. Моне, О. Ренуар, Е. Дега, А. Сіслей, Е. Мане та ін.), згодом поширився на скульптуру (О. Роден), музику (К. Дебюссі, М. Равель, О. Скрябін, І. Стравінський та ін.) і театр (А. Шніцлер, Г. фон Гофмансталь). У літературному процесі імпресіоністичним впливом була позначена творчість Кнута Гамсуна, Джозефа Конрада, П. Верлена, братів Гонкурів, М. Пруста та ін., окремі імпресіоністичні елементи простежуються в прозі А. Чехова, І. Буніна, І. Анненського, Дж. Джойса та ін. Стрижнем «імпресіоністичного» художнього бачення є «культ враження» з притаманною йому самооцінністю безпосередніх мінливих відчуттів. У літературі ознаками імпресіоністичного стилю є відсутність чітко заданої форми, використання техніки уривчастих штрихів, які фіксують окремі враження, що утворюють, втім, внутрішню цілісність і єдність художньої картини. Художній образ будується на недомовках і натяках; замальовкам властиві фрагментарність і етюдність; особливості сюжету, жанру та оповіді зумовлюються потужною ліричною стихією [2].

Інтелектуальна трагедія

драматичний твір, у якому порушується проблема сенсу людського буття [18].

Інтерпретація художня

(від лат. *interpretatio* – тлумачення, роз'яснення) – тлумачення літературного твору, роз'яснення його головної думки, ідеї, концепції тощо. Предметом інтерпретації можуть бути: 1) будь-які елементи літературного твору (фрагменти, сцени, персонажі, окремі речення і навіть слова), співвіднесені з відповідним контекстом твору; 2) увесь літературний твір як цілість з метою відшукати те завуальоване, приховане, що поєднує усі компоненти в одне ціле і робить твір неповторним; 3) творчість письменника або 4) певний літературний період чи напрям, що допоможе роз'яснити особливості конкретного твору. Інтерпретація існувала вже за античної доби («алегоричне» тлумачення текстів), у середні віки, в епоху Відродження («критика тексту»).

У художній діяльності інтерпретація має місце при творчому використанні чогось раніше створеного: літературна обробка міфів і легенд; перебудова текстів при перекладах, в адаптаціях до сучасності давніх літературних пам'яток; стилізації, пародії, запозичення, наслідування тощо. Літературознавча інтерпретація насамперед передбачає аналітичний доказ смислу і специфіки твору, що розглядається з урахуванням світогляду письменника, його зв'язків із сучасною епохою та існуючою культурно-художньою традицією [18].

Інтимна лірика

(лат. *intimus* – найглибший, потаємний) – умовна назва ліричного твору. Інтимна («любовна») лірика розкриває широкий діапазон душевних переживань. Класичними зразками інтимної лірики вважають «Книгу пісень», вірші Сапфо, пісні трубадурів, ліричні твори Ф. Петрарки, Данте Аліґ'єрі, Гафіза, окремі вірші О. Пушкіна, Т. Шевченка, І. Франка, В. Сосюри, Н. Левицької-Холодної та ін [15]

Інтрига драматичного твору

складне, напружене розгортання подій у драматичному творі, між персонажами якого розпочинається боротьба, часто ускладнена підступними намірами, прихованими діями, спрямованими на досягнення мети [18].

Іронія	(грец. ειρωνεία, букв. – удавання, коли людина прикидається дурником) – різновид інакомовності, що виражає насмішку, лукавство та надає слову чи вислову протилежне значення. Характерною рисою іронії як виду комічного є маска серйозності, що відрізняє її від гумору та сатири [2].
Історична драма	п'єса з гострим конфліктом, що так чи інакше до фіналу розв'язується. В основі історичної драми події, герої та проблеми відносно далекого історичного минулого [18].

К

Казка	епічний жанр фольклору, оповідання з усталеною композицією про вигадані та фантастичні пригоди героїв [18].
Канон	(від грецьк. κανон – правило, норма) – 1) твердо встановлене правило, норма. 2) художній твір, що служить нормативним зразком, панівна форма в мистецтві будь-якого періоду, яка зумовлює певну композицію, систему пропорцій тощо. 3) правило, релігійна книга, догмат, обряд, піднесений церквою до рівня закону. 4) музична форма, в якій всі голоси виконують одну мелодію, але починають її в різний час (за принципом імітації), виступаючи послідовно один за одним [5].
Канцон'єре	(італ. canzoniere) – середньовічні рукописи XIII – XV ст., що об'єднували твори куртуазних поетів, які створювали вірші романськими мовами. Більшість канцон'єре були записані в Італії. Наслідуючи цю традицію, Ф. Петрарка створює своє «Канцон'єре» (остаточна редакція (1373 – 1374 рр.), яке започаткувало новий жанр європейської літератури – збірки віршів одного поета, об'єднані образом ліричного героя, загальним задумом, наскрізними темами [5].

Катарсис

(грецьк. *kátharsis* – очищення) – поняття, що вживалося в античній філософії, медицині, естетиці й через свою поліфункціональність набуло чимало тлумачень. Давньогрецький мислитель Аристотель зв'язав з трагедією як літературним жанром. У сучасній філології катарсис трактується як особлива, найвища форма трагізму, коли втілення конфлікту та емоція потрясіння, а «очищають» і «просвітляють» глядача чи читача [2].

Класицизм

(лат. *classicus* – зразковий) – художній напрям у мистецтві і літературі XVII – початку XIX століть. Для класицизму характерна висока громадянська тематика, суворе дотримання певних творчих норм і правил, відображення життя в ідеальних образах, а також звернення до античної спадщини як до норми [16].

Колаж

(франц. *collage* – букв. наклеювання) – технічний прийом в образотворчому мистецтві, який ґрунтується на введенні у твір різних за фактурою та кольором предметів: шматків газет, афіш, шпалер тощо. У широкому сенсі колаж – це включення за допомогою монтажу в твори літератури, театру, кіно, живопису, музики різностильових об'єктів або тем для посилення естетичного ефекту [2].

Комедія

(грецьк. *kōmōidia*, від *kōmos* – весела процесія і – пісня) – тривалий час один із двох основних жанрів драматургії – смішний і «низький», на відміну від трагедії; потім будь-яка смішна п'еса.

Батьком комедії називають давньогрецького драматурга Аристофана (приблизно 445 – 385 рр. до н.е.). Один із перших теоретиків мистецтва античний філософ Аристотель вважав: різниця між трагедією і комедією полягає в тому, «що одна намагається наслідувати гірших, а інша кращих людей, ніж теперішні».

В основі комедії лежить комічний конфлікт, який полягає у невідповідності між зовнішніми проявами і сутністю того, що зображується. Сміх у комедії викликають будь-які несумісності: між претензіями й можливостями, між тим, як

повинно бути, і як є насправді; а також різні непорозуміння (наприклад, одного приймають за іншого і т. ін.).

Започаткувавшись у античності, комедія виявилася одним із найбільш життєздатних жанрів і була представлена майже в усіх мистецьких напрямках [5].

**Комедія масок, або
Комедія дель арте**

(італ. *commedia dell'arte* – професійна комедія) – різновид італійського імпровізаційного народного театру доби Відродження, що успадкував традиції римської доби. Персонажі – втілення комічного гротеску, буфонади [15].

Комедія-балет

драматична форма художнього тексту, створена Мольєром. Включає дію комедії та балетні сцени, що стосуються теми п'єси [16].

Комічне

(грецьк. *komikos* – смішний) – те, що викликає міх у житті й мистецтві [16].

Композиція

(лат. *compositio* – побудова, складання, поєднання) – будова, розташування частин, епізодів, сцен твору [16].

**Композиція
літературного
твору**

побудова твору, поєднання всіх його компонентів у художньо-естетичну цілісність, зумовлену логікою зображеного, задумом письменника, нормами обраного жанру тощо. К. виражає взаємини, взаємозв'язок, взаємодію персонажів, сцен, епізодів, розділів твору, способів творення художнього світу (розповідь, оповідь, опис (портрет, пейзаж, інтер'єр), монолог, діалог, репліка, ремарка) і кутів зору суб'єктів твору (автора, оповідача, персонажів) [16].

**Конфлікт
(драматичний)**

зіткнення протилежних інтересів і поглядів, яке є рушієм розвитку сюжету [18].

Кубізм

(франц. *cube*, від *cube* – куб) – модерністська течія в образотворчому мистецтві першої чверті ХХ ст., яка прагла виявити геометричну структуру об'єму, розклавши предмет на плоскі грані або уподібнюючи його простим тілам – кулі, конусу, кубу [2].

Кубофутуризм
(угруповання
«Гілея»)

течія в російському футуризмі, до якої належали Велимир Хлебников, брати Д. і М. Бурлюки, В. Каменський, О. Гуро, ранній В. Маяковський та ін. [2].

Кульмінація

(лат. *culmen* – вершина) – елемент сюжету, момент найвищого напруження дії [18].

Л

Лейтмотив

(нім. *leitmotiv* – чільний, провідний мотив) – особливе наголошення головної теми, думки, образу, настрою, до якого автор раз у раз повертається у творі [18].

ЛЄФ

(Лівий фронт
мистецтв)

(Революційний
фронт мистецтв)

літературно-художнє об'єднання, створене 1922 р. в Москві на чолі з В. Маяковським і 1929 р. реорганізоване в РЕФ (Революційний фронт мистецтв). До його діяльності були причетні такі відомі поети, як М. Асєєв, С. Кірсанов, Б. Пастернак та ін.; критики і теоретики мистецтва В. Шкловський, О. Брік та ін. Представники цього угруповання висунули ідеї мистецтва як «життебудівництва», «соціального замовлення» (митець – тільки майстер, що виконує завдання свого класу), а також «революційні форми». Вони виступали за утилітарне призначення мистецтва, заперечували вигадку в літературі, протиставляючи їй так звану «літературу факту» [2].

Лірика

(грецьк. *lyrikós* – лірний твір, виконаний під акомпанемент ліри – стрункого музичного щипкового інструмента) – один з трьох родів літератури, у якому осмислюється сутність людського буття у формі переживань [15].

Ліричний відступ

авторська мова в художньому творі, коли письменник, відходячи від сюжетної оповіді, звертається до читача, коментує ті чи інші вчинки героїв, їхні долі, хід розвитку подій тощо [18].

Ліричний герой	образ того героя, думки, почуття й переживання якого відображає поет у ліричному творі. Образ ліричного героя не тотожний образу автора [18].
Ліро-драматична поема	синтетичний жанр, який поєднує риси лірики, драми та епосу: гострий конфлікт, розгорнутий сюжет, масштабність зображення явищ і проблем, розвиток образу ліричного героя [16].
Ліро-епічна поема	значний за обсягом поетичний твір, де зображення зовнішніх подій поєднано із розкриттям внутрішнього світу героїв. Започаткована романтиками (напр., «Мазепа» Дж. Байрона) [16].
Література	(лат. littera – буква) – мистецтво слова; сукупність писаних або друкованих творів [10].
Література екзистенціалізму	(«екзистенціалізм» – один із провідних напрямів у філософії ХХ ст.) – течія, що набула найвиразнішого розвитку у 30 – 60-і роки. Її представники – А. Камю, Ж.П. Сартр, С. де Бовуар – виступали водночас і як письменники, і як філософи. Втім, екзистенціалістські умонастрої були широко розповсюджені в літературі інших країн: Іспанії (М. де Унамуно), США (Н. Мейлер, Дж. Болдуїн), Великої Британії (В. Дж. Голдінг, А. Мердок), Японії (Кобо Абе) та ін. Вплив екзистенціалістських ідей спостерігається також у творчості таких митців, як Ж. Ануй, М. Фріш, Ф. Дюрренматт, Е. Йонеско, С. Беккет та ін. У літературі екзистенціалізму закарбувалися напружене переживання духовної кризи західної цивілізації, відчуття втрати сенсу буття, зображення нездоланного трагізму людського життя – його приреченості на самотність, відчуженість і занедбаність у ворожому світі, змалювання ситуації морального вибору особистості в «межовій» ситуації тощо [2]
Література художня	мистецтво слова, мета якого – відображення й перетворення реальної дійсності в художніх образах; сукупність писаних і друкованих творів [10].

Літературні напрями

сукупність ідейно-художніх тенденцій, втілена у визначних творах, які з'явилися приблизно одночасно. У межах одного літературного періоду можуть співіснувати кілька літературних напрямів, наприклад у Просвітництві – класицизм, реалізм, сентименталізм. Л. н.: бароко, класицизм, романтизм, сентименталізм, реалізм та ін. [16].

Літературний процес

історичне існування, функціонування й розвиток літератури протягом як певної епохи, так і всієї історії нації, країни, світу. Л. п. складається з літературних епох: напр., доба класицизму, доба Просвітництва та ін [16].

Літературні течії

сукупність ідейно-естетичних принципів і прийомів, спільних для письменників певного літературного угруповання. Л. т. можуть входити до літературних напрямів. Наприклад, у романтизмі виокремлюють народно-фольклорну, гротесково-фантастичну, байронівську, вальтер-скоттівську Л. т.

Іноді терміни «літературний напрям» і «Л. т.» вживаються як синоніми [16].

Літота

(грецьк. Litotēs – простота, помірність) – один із тропів, протилежний гіперболі; полягає у надмірному зменшенні властивостей, ознак предмета або явища [16].

М

«Магічний реалізм»

умовна назва модерністської течії в літературі Латинської Америки. Термін ввів А. Карпентьєр, який поряд із Г. Гарсія Маркесом, Х. Кортасаром, М. А. Астуріасом був одним із найяскравіших представників даної течії. Для літератури «магічного реалізму» характерні звернення до ресурсів народного міфологізму, широке змалювання національних традицій, оригінальне переплетення чарівного, що притаманне міфам, та побутового, сучасності та історії. «Головна ланка цієї концепції, – пояснює засади «магічного

реалізму» літературознавець В. Земсков, – це нерозривний зв'язок із народним буттям, що є початком та кінцем усіх пошуків. Тільки з цієї точки зору стає зрозумілим глибинний сенс, котрий вкладає письменник – творець неймовірних історій – у свої вражаючі заяви про те, що все написане ним було взяте безпосередньо із дійсності Латинської Америки, де все відбулося і все відбувається. «У «Ста роках самотності» я – реаліст, бо вірю, що в Латинській Америці все можливе, все реальне... і ця форма реальності може дати дещо нове всесвітній літературі», – зазначав Гарсія Маркес [2].

«Маленька людина»

тип літературного героя, що з'явився у реалістичній літературі початку ХІХ ст. Для «М. л.» характерне перебування на нижніх щаблях суспільної драбини, яке визначає її психологію й суспільну поведінку – приниженість у поєднанні з відчуттям несправедливості та ураженого самолюбства [18].

Метафора

(грецьк. *Metáphora* – перенесення) – один із тропів, який полягає в перенесенні властивостей і ознак одного явища на інше на основі подібності [18].

Мистецтво

творче відображення, відтворення дійсності в художніх образах [18].

Міф

(грецьк. *mythos* – оповідь) – найдавніша форма сказання, оповідь про важливі, часто загадкові для давньої людини природні, соціальні явища, походження світу й людини, подвиги богів, царів, героїв. Міф був формою мислення давньої людини: абстрактні поняття в міфі передаються за допомогою образів живих істот. Головна ознака – синкретизм: нерозленованість елементів – художнього й аналітичного, розповідного й ритуального [5].

Модернізація

процес науково-технічного прогресу, який докорінно змінює навколишній світ [2].

Модернізм

(франц. *moderne* – новітній, сучасний) – загальна назва сукупності напрямів і шкіл у літературі та мистецтві кінця XIX – початку XX ст., які відрізняються антиреалістичною спрямованістю, тяжінням до умовних засобів художнього зображення та вираження, духом експериментаторства. Світоглядне підґрунтя модернізму створили концепції Ф. Ніцше, А. Бергсона, Е. Гуссерля, З. Фрейда, К. Г. Юнга та ін. Найвидатніші представники даного літературного напрямку – М. Пруст, Дж. Джойс, Ф. Кафка, В. Вулф, Г. Стайн, Т. С. Еліот, Р. М. Рільке, А. Камю, Ж. П. Сартр, Г. Гессе, Т. Манн та ін. Провідні теми модерністської літератури: ізольованість особистості, її відчуження й приреченість на нездоланну самотність; знеособлення людини; напружене переживання скінченності індивідуального існування та абсурдності життя; змалювання мертвої механістичності сучасної цивілізації, критичне ставлення до історії, зосередженість на метафізичних універсальних засадах буття тощо. Характерні ознаки модернізму: настанова на елітарність мистецтва; абсолютизація суб'єктивного засобу зображення світу та пов'язана з цим відмова від принципів "об'єктивного" аналізу дійсності, які обстоювали письменники-реалісти та натуралісти; особлива увага до художньої форми. Найпоказовішими ознаки модерністського твору є руйнування традиційного сюжету, композиції, персонажів; широке використання елементів умовності та фантастики задля створення ефекту ірреальності світу, модернізація міфів, впровадження «поточності», монтажу тощо [2].

Монолог

(грецьк. *mónos* – один, єдиний, *logos* – слово) – висловлювання однієї особи, звернене до самої себе і не розраховане на безпосередню відповідь іншої особи [18].

Монтаж

створення єдиного цілого з окремих частин, що добираються за певним планом [2].

Морально-психологічний роман

різновид роману. Відображає психологічну складність як окремою психологічної особистості, так і людських стосунків у цілому в поєднанні з осмисленням моральних проблем [18].

Н

Натуралізм

(франц. *naturalisme*, лат. *nature* – природа) – літературний напрям, що склався в західній літературі в останній третині XIX ст. Для нього була характерною настанова на фотографічно точне й неупереджене зображення дійсності, під якою насамперед розумілося матеріально-побутове докільля, а також людського характеру, що бачився крізь призму фатальної зумовленості фізіологічною природою та середовищем. На естетичній програмі цього напрямку позначився вплив природничих наук (насамперед – фізіології) та позитивістська філософія. Натуралісти намагалися перенести у художню творчість принципи дослідження, притаманні науці, наполягали на тому, що митець має бути у своїй діяльності подібним до вченого. Натуралізм сформувався у Франції, де мав свого теоретика – Е. Золя. Він, зокрема, проголошував: «Я хочу, як Бальзак, розв'язувати питання, яким повинен бути устрій людського життя, бути політиком, моралістом... Картина, яку я малюю, - простий аналіз шматка дійсності, такої, якою вона є».

З-поміж представників натуралізму найяскравішими були, крім згаданого Е. Золя, брати Е. і Ж. Гонкури, Ж. К. Гюїсманс, А. Доде та ін. Натуралістичні елементи можна спостерігати й у літературі XX ст. – у творчості Ф. Кафки, Дж. Джойса, Т. Драйзера, поезії експресіоністів і сюрреалістів та ін. [2].

Неокласицизм

(грецьк. neos – новий і класицизм) – умовна назва для позначення тих тенденцій у поезії на межі ХІХ – ХХ ст., що брали за основу «класичну норму», яка передбачала досконалість форми і ясність поетичної мови, пошук шляхів до гармонії духу, зосередженість на вічних, непроминущих засадах буття, настанову на успадкування культурної та літературної традицій, орієнтацію на кращі взірці мистецтва, створені у попередні епохи. Поети, що належали до неокласичної тенденції, широко використовували античні сюжети та образи. Неокласичні тенденції спостерігаються в ліриці таких модерністів ХХ ст., як Т. С. Еліот, П. Валері, Р. М. Рільке, О. Мандельштам та ін. [2].

Неоромантизм

(грецьк. neos – новий і романтизм) – умовна назва естетичних тенденцій, що виникли в літературі на межі ХІХ – ХХ ст. На естетику неоромантизму справили вплив філософські концепції А. Шопенгауера та Ф. Ніцше, наукові відкриття З. Фрейда, взаємодія з реалістичними тенденціями. Як і попередники – представники романтизму ХІХ ст., неоромантики заперечували прозу "обивательського" життя. Вони оспівували мужність, подвиг, романтику пригод, часто обираючи тлом для своїх сюжетів екзотичні країни. Характерний неоромантичний герой – непересічна сильна особистість, нерідко наділена рисами «надлюдини», вигнанець, що протистоїть суспільній більшості, шукач романтики та пригод. Сюжетові неоромантичного твору притаманна напруженість, елементи небезпеки, боротьби, таємничі або надприродні події. Неоромантичні ознаки простежуються у творчості таких зарубіжних митців, як Джозеф Конрад, Р. Кіплінг, Р. Л. Стівенсон, А. Конан Дойл, Е. Л. Войнич, Г. Ібсен, Джек Лондон, С. Георге, Максим Горький та ін. [2].

- Новела** (італ. *novella*, лат. *novellus* – новітній) – невеликий за обсягом прозовий твір про незвичайну життєву подію з несподіваним фіналом [9].
- «Новий роман» («антироман»)** умовний термін для позначення художньої практики французьких письменників 50-70-х років ХХ ст. (Наталі Саррот, А. Роб-Грійє, М. Бютор та ін.), що замість техніки традиційного роману, яка, на їхню думку, вже вичерпалася, запропонували прийоми творення тексту без сюжету та героя [2].

О

- Образ автора** «художній двійник» письменника, часто – змодельоване ним уявлення про себе, відтворене у свідомості читача [16].
- Образ художній** форма відтворення і перетворення дійсності в мистецтві [16].
- Ода** (грецьк. *ōidē* – пісня, похвала) – урочисто-патетичний вірш, у якому автор висловлює похвалу видатним особам чи звеличує визначні історичні події [9].
- Онегінська строфа** форма строфи О. Пушкіна в романі «Євгеній Онегін». Складається з 14 рядків, написаних чотиристопним ямбом, з римуванням *абабввггдееджж* [16].
- Орфізм** давньогрецький релігійний рух, що виник у VI ст. до н.е. і мав на меті за допомогою обрядів «очищення» і «праведного» орфічного образу життя спокутувати давній гріх титанів, який, за переконанням послідовників даної релігійної течії, лежить на всьому людстві. Засновником таких обрядів та автором поем, в яких були викладені засади нової релігії, вважався міфічний співець Орфей [2].

П

- Паралелізм** (грецьк. *parallelōs* – той, що рухається поряд) – художній прийом, який полягає у зіставленні образу людини та образу зі світу природи за ознакою дії чи стану [9].
- Паралельний сюжет** додаткові події у творі, які дублюють суть основного сюжету [9].
- Пародія** (грецьк. *parōdia*, букв. – переспів) – комічне або сатиричне наслідування іншого художнього твору. Пародія в перебільшеному вигляді відтворює характерні особливості оригіналу. Зазвичай вона будується на навмисній невідповідності стилістичного й тематичного планів тексту: наприклад, «низький» предмет описується «високим» стилем («бурлеск»), а «високий» – низьким стилем («травестія») [2].
- Пафос художнього твору** його емоційний тон. Основні різновиди пафосу: героїчний, трагічний, романтичний, іронічний, гумористичний, сатиричний [16].
- Пейзаж** (франц. *paysage*, *pays* – країна, місцевість) – словесне зображення картини природи у творі [16].
- Пентаметр** (грецьк. *pentametros* – п'ятимірник) – віршований рядок, група стоп в античному віршуванні, яка складалася з двох однакових частин, поділених цезурою; у кожній частині були два дактилі та один довгий склад. Пентаметр вживається тільки в поєднанні з гекзаметром, становлячи разом із ним елегійний дистих [5].
- Персонаж** (фр. *personnage* від лат. *persona* – особа) – маска актора, перен. – обличчя, особа) – дійова особа в п'єсі, оповіданні, повісті, романі та інших епічних та драматичних творах.
- У народних казках, байках і фантастичних творах персонажі – не обов'язково люди. Ними можуть бути тварини, речі, явища тощо [5].

Підтекст	(букв. – те, що лежить під текстом) – прихований глибинний смисл, який не збігається з прямим смислом тексту. У розмовному жанрі підтекст виникає як засіб умовчання, іронії, певної «задньої думки» [16].
Повість	розповідний твір, який за обсягом, кількістю дійових осіб і широтою зображених подій знаходиться між оповіданням, «малим» жанром, і романом, «великим» жанром [16].
Повість-казка	епічний жанр, побудований на поєднанні у різних формах реального і фантастичного планів зображення [16].
Повтор	неодноразове використання у творі певного елемента його тексту [16].
Поема	(грецьк. ποιῆμα – твір) – поетичний ліро-епічний твір, у якому розвинутий сюжет поєднаний із ліричними відступами [16].
Поетизм	(чес. poetizmus) – чеська модерністська течія 20 – 30-х років, що увібрала в себе естетичний досвід сюрреалізму та футуризму, проте більшою мірою, ніж європейський авангард, була орієнтована на широкий читацький загал. Пошук нових засобів естетичного самовираження поєднувався у поетистів з настановою на передачу «радість життя». Представниками цієї течії були В. Незвал, Ф. Галас, Я. Сейферт та ін. Для поетизму характерні посилені ліризм, емоційна безпосередність, асоціації та нові віршові структури [2].
Поліфонія	(грец. πολὺς – численний та ρῆθιμῶς – звук) – букв. Багатоголосся, багатозвуччя. Термін «поліфонія» був запозичений з музикознавства М. Бахтініним, який у монографії про Ф. Достоєвського розробив теорію нового поліфонічного роману й дав характеристику особливого типу художнього мислення, що відрізняється від традиційного «монологічного». Нині даний термін широко вживається для опису найрізноманітніших явищ літератури та мистецтва [2].

Порівняння	пояснення якоїсь особливості, риси чи ознаки одного предмета за допомогою чимось подібного до нього іншого предмета; увиразнює зображуване, концентрує увагу на найхарактернішому [18].
Портрет	(франц. <i>portrait</i> – зображення обличчя людини на фотографії або на полотні) – зображення зовнішності героя в художньому творі [18].
Постійний епітет	різновид художнього означення (епітета), який підкреслює характерну ознаку предмета. Постійні епітети належать до так званих «оздоблювальних» епітетів: вони підкреслюють постійну ознаку, а не випадкову, яка є важливою лише для конкретного опису. Постійні епітети часто використовуються у фольклорі («сира земля», «червона калина», «море синє»).
	Різновидом постійних епітетів є так звані «гомерівські епітети» [5].
Постмодернізм	(лат. <i>post</i> – за, далі, після, букв. – після модернізму) – напрям у літературі та мистецтві другої половини ХХ ст. Попри надзвичайну популярність цього терміна, сучасна наука ще не виробила його усталеного визначення. Не випадково італійський дослідник В. Страда розпочав свою статтю «Модернізація та постмодернізація» таким визначенням постмодернізму, вміщеним в англійському словнику неологізмів: «Це слово не має значення. Вживати якомога частіше». Дану «анотацію» італійський літературознавець прокоментував так: «Якщо облишити блазенський тое і говорити серйозно, то, навпаки, можна сказати, що слово «постмодернізм» має багато значень і вживати його слід якомога рідше». Втім, як би не ставилися до цього терміна науковці, він, безперечно, залишається емблемою сучасної культури.
	Учені розрізняють «постмодерністське світосприйняття» та «постмодерністський стиль» (Б. Бігун).
	Для першого характерні настрої «вичерпання утопічних енергій» (Ю. Габермас), розчарування в ідеалах та сумніву в цінностях, критичного ставлення до раціональних засад буття, розуміння

неоднозначності та суперечливості світобудови тощо. Д. Затонський так узагальнив сутність постмодерністського світобачення: «Немає у підмісячному світі нічого остаточного, цілком завершеного: ані морального вироку, який не може бути переглянутий, ані морального заохочення, яке ніколи й нікому не здаватиметься незаслуженим. Усіляка брехня приховує у собі частинку істини, і будь-яка істина таїть у собі краплину отрути, отожд слава і ганьба нерідко є взаємоперехідними, навіть «взаємозамінними». Але не тому, що нібито усе в житті до безнадійності відносне і, отже, життя є безпросвітним. Просто... немає ні в кого монополії на добро, на справедливість, на влаштування чужого щастя».

Провідними ознаками постмодерністського стилю є тотальне висміювання, гра з «чужим» текстом, суміш різноманітних стилів, використання елементів масової літератури тощо [18].

Притча

(давньорус. *притѣча* – те, що приміряється до чогось і таким чином отримує своє значення) – алегоричний твір повчального характеру, насичений моральним або філософським змістом та символічними образами. Для притчі характерна відсутність розвинутого сюжетного руху [2].

Премії літературні

засіб відзначення та заохочення письменників, перекладачів, літературознавців за досягнення в галузі художньої літератури. П. л. присуджуються державами, науковими закладами, професійними об'єднаннями діячів літератури, видавництвами, редакціями журналів, газет, приватними особами, як правило, рішенням авторитетних комітетів (журі). Найпрестижнішою вважається НОБЕЛІВСЬКА ПРЕМІЯ З ЛІТЕРАТУРИ (швед. Nobelpriset i litteratur; Н. п. л.) – одна з п'яти премій, започаткованих у 1895 р. Альфредом Нобелем. Н. п. л. присуджується щорічно за видатний внесок у розвиток світової літератури. Лауреат премії визначається щороку в жовтні Комітетом з присудження Нобелівської премії з літератури, що складається з 5 осіб – членів Шведської академії. Нагородження лауреата Н. п. л. відбувається разом з лауреатами в інших галузях в річницю смерті

Альфреда Нобеля, щороку 10 грудня в Стокгольмі. Кожному лауреату вручаються медаль, диплом та грошова винагорода. Присуджується Н. п. л. частіше за всю творчість письменника, інколи – за окремий твір. Може присуджуватися щорічно, але в окремі роки Н. п. л. не присуджувалась.

Є й інші міжнародні премії, якими нагороджують письменників, перекладачів і критиків. Так, Асоціація письменників країн Азії та Африки присуджує ПРЕМІЮ «ЛОТОСА»; Міжнародною премією імені Джейн Адамс нагороджують за твори, що пронизані гуманістичними ідеями. Міжнародна книжкова премія, заснована 1973 р. Міжнародним книжковим комітетом під егідою ЮНЕСКО, дається за зміцнення взаєморозуміння між людьми за допомогою книги. Міжнародна рада з книг для юнацтва в Базелі (Швейцарія) присуджує ПРЕМІЮ ІМ. Г. К. АНДЕРСЕНА, яку називають інколи «малою Нобелівською». Ця премія заснована 1956 р., з 1966 р. уведена номінація ілюстрування літературних творів. Премія присуджується раз на два роки. В Італії для іноземних поетів є ПРЕМІЯ ІМ. ДЖ. КАРДУЧЧІ; Болгарська академія наук заснувала ПРЕМІЮ КИРИЛА І МЕФОДІЯ болгарським та іноземним ученим за праці в царині болгарської літератури, мистецтва, мови. Велика кількість літературних премій існує в США, але найпрестижніша – ПУЛІЦЕРІВСЬКА ПРЕМІЯ. Вона дається щорічно за п'ятьма розділами: роман; драма; поезія; біографія і автобіографія; історія. Французька академія наук щорічно присуджує близько 70 літературних премій. Однією з найвищих літературних нагород вважають ГОНКУРІВСЬКУ ПРЕМІЮ. Згідно із заповітом Е. Гонкура, його спадок перейшов у фонд щорічних премій за його ім'ям, які визначають 10 відомих літераторів Франції, - т. зв. Академія Гонкурів. З 1904 р. жінкам-письменницям за кращий роман року присуджується ПРЕМІЯ «ФЕМІНА». Престижними у Франції вважають також премії Ренодо, Медічі. Багато літературних премій у Великобританії: вони присуджуються Британською Академією, Асоціацією книгопродавців, Британською

письменницькою асоціацією, англійським і шотландським ПЕН-клубом, Шеффілдським університетом та ін. Поетичні твори можуть бути удостоєні ЗОЛОТОЇ МЕДАЛІ КОРОЛЕВИ. У Німеччині присуджують ПРЕМІЇ Й. В. ГЕТЕ, Г. Е. ЛЕССІНГА, Г. БРЮКНЕРА, Г. ФОН КЛЕЙСТА, Ф. ШИЛЛЕРА. В Італії найавторитетнішою вважають ПРЕМІЮ БАГУТТА, в Іспанії – ПРЕМІЮ М. СЕРВАНТЕСА, в Японії – близько 25 різноманітних літературних премій. Українських письменників теж щорічно вшановують багатьма літературними преміями, найголовнішою серед яких є НАЦІОНАЛЬНА ПРЕМІЯ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА. Крім неї, є ПРЕМІЇ ІМ. В. ВИННИЧЕНКА, Г. КОЧУРА, А. МАЛИШКА, ОСТАПА ВИШНІ, М. РИЛЬСЬКОГО, Г. СКОВОРОДИ, М. СТАРИЦЬКОГО, П. ЧУБИНСЬКОГО та ін.

Про вплив П. л. на розвиток світової літератури однозначно судити важко. Проте можна сказати одне: П. л. – це не лише матеріальна винагорода, а й суспільне й фахове визнання письменника, його заслуг і таланту [16].

Проза

(лат. *prosa*, *prosa oratio* – пряма, така, що вільно розвивається й рухається, мова) – художній твір, написаний невіршованою мовою [16].

Просвітництво

інтелектуальний рух (літературна доба) XVIII ст. переважно в Західній Європі. Основа ідеології П. – раціоналізм, щира віра в перетворюючу й усепереможну силу людського розуму й освіти. Просвітники пропагували ідеї рівності всіх людей від народження (їхній заклик до свободи, рівності, братерства став гаслом Великої французької революції 1789-1794 рр.) [16].

Просвітницький класицизм

етап у розвитку класицизму, що сформувався в епоху Просвітництва і ввібрав його основні ідеї; вища форма класицизму [16].

Просвітницький реалізм

етап у розвитку реалізму, що сформувався в епоху Просвітництва. Для нього характерний етико-раціоналістичний підхід до явищ суспільного життя і людських вчинків. Художні образи дещо умовні [18].

Просвітницький роман	різновид роману, жанр, що сформувався в епоху просвітництва і проповідував його ідеї [18].
Прототип, або Прообраз	(грецьк. <i>prōtotypon</i> – першообраз) – конкретна особа, факти життя або риси характеру якої покладено в основу образу літературного героя [15].
Псалми	(грецьк. <i>psalmos</i> – пісня) – пісні релігійного змісту, створені біблійним царем Давидом і об'єднані під назвою «Псалтир» [15].
Псевдонім	(грецьк. <i>pseudonymos, pseudos</i> – вигадка та – ім'я) – підпис, яким автор замінює своє справжнє ім'я [11].
Психологічний портрет	характеристика душевного стану героя [2].
«Потік свідомості»	один із провідних прийомів літератури модернізму. Термін належить американському філософу В. Джемсу, який вважав, що свідомість – це потік, ріка, в котрій думки, переживання, асоціації, спогади постійно перебивають одне одного й «нелогічно», спонтанно перетинаються. «Потік свідомості» в художній літературі є екстремальною формою внутрішнього монологу, яка (часто за допомогою прийому монтажу) імітує безпосередню передачу хаотичного процесу внутрішнього мовлення людини. Деякі письменники-модерністи прагли перетворити «потік свідомості» на універсальний засіб художнього зображення. Найяскравіші зразки цього прийому містяться в творах Дж. Джойса та ін. [2].

Р

Реалізм	(лат. <i>realis</i> – речовий, дійсний) – художній напрям і метод у мистецтві та літературі кінця XIX – XX ст. Для реалізму характерне об'єктивне і правдиве відображення типових характерів у типових обставинах у поєднанні із зображенням індивідуальних рис персонажів [13].
----------------	--

Реквієм	(лат. <i>requiem</i> – спокій) – багатоголосий циклічний вокальний або вокально-інструментальний твір скорботно-патетичного звучання [15].
Ремарка	(франц. <i>rémarque</i> – примітка) – у драматичному творі авторське пояснення, яке передує початкові розгортання подій, а потім супроводжує їх [15].
Репліка	(лат. <i>replico</i> – повертаю назад, відбиваю) – коротке висловлювання учасника діалогу [13].
Рефрен	те ж саме, що й приспів, тобто повторювана частина пісні. У поезії строфа, яка повторюється, зазвичай називається приспівом, а рядок, котрий повторюється (здебільшого наприкінці строфи), - рефреном. Рефрен часто використовується в таких поетичних жанрах, як балада, рондо та ін. [13].
Речитатив	(італ. <i>recitativo</i> , лат. <i>recitare</i> – читати вголос, виголошувати) – наспівне декламування, емоційно забарвлене виконання твору [15].
Рима	(грецьк. <i>rhýthmos</i> – узгодженість) – суголосся закінчень рядків вірша [13].
Ритм	(грецьк. <i>rhýthmos</i> – узгодженість) – рівномірне чергування однакових або подібних елементів мови (складів, слів, речень, строф, наголосів, пауз та ін.) [13].
«Розбите покоління» («бітники»)	<p>назва групи американських письменників, які прийшли в літературу в 50-х роках ХХ ст. і стали виразниками нонконформістських настроїв. «Класичним образом бітника є довголосий бородань у латаних штанях, що обожнює джазову музику, захоплюється східною літературою та філософією (перш за все – дзен-буддизмом), мандрує дорогами Америки, вживає наркотики, користується спеціальним жаргоном. Бітники ставили собі за мету епатувати суспільство поміркованих... Бути бітником, – пояснював один із представників групи К. Голмс, – означає усвідомлювати свою самотність та вважати її нормою».</p> <p>Найталановитіші представники цього літературного угруповання – Дж. Керуак, А. Гінсберг, Л. Ферлінгетті, Дж. Мандел, К. Голмс та ін. У своїй творчості ці письменники прагли скасувати кордони між життям та мистецтвом і повернути</p>

літературі «дух сповідальності» (О. Зверев). Відмовляючись від традиційних сюжету та композиції, вони свідомо пов'язували свою поетику із джазовою технікою, в якій провідну роль відіграють імпровізація та варіації [2].

Розв'язка	елемент сюжету, завершення дії в художньому творі [14].
Розвиток дії	елемент сюжету, кілька подій, що змінюють одна одну і в яких розгортається конфлікт, виявляються характери персонажів [14].
Роман	(франц. roman – романський) – великий за обсягом, багатоплановий, переважно прозовий твір, у якому широко охоплені життєві події, розкрито історію формування характерів багатьох персонажів протягом тривалого часу, іноді цілих поколінь [9].
Роман виховання	різновид роману, в основі якого моральні проблеми та виховання [18].
Роман історичний	різновид роману, у якому історія тісно переплітається з авторським вимислом. Історичні особи співіснують із вигаданими, художньо досліджуються закони історії. «Батьком» Р. і. вважають В. Скотта [18].
Роман соціально-психологічний	різновид роману, у якому досліджують стосунки людини із суспільством та їхній вплив на внутрішній світ героя [18].
Роман рицарський	різновид роману, що виник за доби Середньовіччя, розповідає про подвиги лицарів на честь «Дами серця» [16].
Роман у віршах	різновид роману, ліро-епічний жанр. Характеризується розвиненим сюжетом і наявністю ліричного героя [16].
Романтизм	(франц. romantisme) – художній напрям і метод у літературі та мистецтві, що виник наприкінці XIII ст. для нього характерна особлива увага до особистості, її стосунків з навколишньою дійсністю, а також протиставлення реального і фантастичного світів [9].
Рубаї	(араб.) – чотиривірш у ліричній і філософській поезії народів Близького і Середнього Сходу. Як жанрова форма досягає свого розквіту в XI ст., а в

XII ст. поступається газелі.

Рубаї має особливе римування: римуються перший, другий і четвертий рядки. Схема римування така: - a a b a. Іноді римуються всі рядки (a a a a), або повторюється останнє слово кожного рядка.

Вважається, що рубаї в літературу запровадив Рудакі, а Омар Хайям трансформував чотиривірш у філософсько-афористичний жанр, який давав можливість розкрити багатогранний світ душевних переживань поета [5].

С

- Сарказм** (грецьк. *sarkasmos* – терзання) – різновид комічного, в'їдлива насмішка з відверто викривальним змістом [14].
- Сатира** (лат. *satira, satura* – суміш) – різновид комічного; гостре нещадне висміювання людських або суспільних вад [14].
- Сентименталізм** (франц. *sentimentalisme, sentiment* – почуття) – художній напрям у літературі та мистецтві другої половини XIII ст. – початку XIX ст. Сентименталісти надавали першорядного значення передачі почуттів і пристрастей простої людини, ставили своїм завданням розчулити читача. Характерне емоційне сприйняття навколишнього світу, культове ставлення до природи [10].
- «Сердиті молоді люди»** назва групи англійських письменників (К.Еміс, Дж.Вейн, Дж.Осборн та ін.), які виступили у 50-і роки XX ст. Вони ввели в літературу тип молодої людини, що пробилася «нагору», зіткнулася з ворожим середовищем і зазнала розчарування через своє банальне життя. Одна з головних тем «сердитих молодих людей» – нонконформізм [2].
- Силабо-тонічне віршування** віршування, засноване на впорядкованому чергуванні наголошених і ненаголошених складів. Таке чергування поряд із римою – співзвучним закінченням рядків – створює віршовий ритм поетичного твору.

Кожен рядок твору поділяють на повторювані групи складів, об'єднані наголосом. Їх називають стопами. До таких груп, як правило, можуть входити два або три склади, один із яких наголошений. Відповідно виділяють стопи двоскладові (основні – ямб, хорей; допоміжні – пірихій, спондей) і трискладові (дактиль, анапест, амфібрахій).

У залежності від характеру стоп та їх кількості в рядку визначають віршовий розмір поетичного твору. Наприклад, коли рядок вірша складається з чотирьох двоскладових стоп з наголосом на другому складі – це чотиристопний ямб, коли ж у рядку налічується чотири стопи з наголосом на першому складі – це чотиристопний хорей [14].

Символ

(грецьк. *sýmbolon* – умовний знак, натяк) – предмет чи слово, що умовно виражає сутність якогось явища [14].

Символізм

(франц. *symbolisme*, грец. *sýmbolon* – знак, ознака) – художній напрям у мистецтві та літературі кінця XIX – початку XX ст. Його засадничою особливістю була тотальна символізація" художнього мислення, внаслідок якої речі матеріального світу перетворювалися у свідомості митця на «знаки» вічних ідей, котрі знаходяться поза межами земної реальності, а художні образи – на символи, що тлумачилися як єдиний засіб прорватися крізь серпанок повсякдення до позачасової сутності, ідеальної краси та істинного сенсу світу.

Провідні художні принципи символізму – це виявлення «відповідностей» та аналогій між різноманітними явищами предметно-чуттєвого й духовного світів (на підставі уявлення про містичну єдність усього суцього), розкриття прихованої багатозначної сутності речі в її очевидній буденній присутності.

Засади символістської естетики формувалися в творчості французьких поетів другої половини XIX ст. – Ш. Бодлера, П. Верлена, А. Рембо, С. Малларме (започаткував літературний салон, відвідувачами котрого стали молоді поети-символісти). 1886 р. це літературне угруповання

виступило з програмним маніфестом (автор – Ж. Мореас), в якому сформулювало принципи нової творчості. Згодом символізм увійшов у літературну моду й поза межами Франції. Під його впливом бельгієць М. Метерлінк розробив жанр символістської драми; символістські тенденції спостерігаються також у творчості О. Вайльда, раннього Р. М. Рільке, Г. фон Гофманстала та ін.

У Росії символізм, який став значним етапом літературного процесу, набув самобутнього національного характеру. Суттєву роль у його становленні відіграло філософське вчення В. Соловйова, яке значно посилює релігійно-містичний компонент символістської естетики [2].

Симультанеїзм [2]

розгортання в одночасовій та однопросторовій площині віддалених у часі й просторі, зовні незв'язаних між собою образів і мотивів [2].

Сонет

(італ. sonetto – звучати) – ліричний вірш, який складається з 14 рядків п'ятистопного або шестистопного ямба: 2 чотиривірші та 2 тривірші [15].

Сонет «шекспірівський»

ліричний вірш, який складається з 3 чотирирядкових строф і 1 дворядкової строфи [16].

Соціально-психологічний роман

різновид роману, в якому зображення конкретної людини поєднується з широким показом соціальних явищ [16].

Соцреалізм (соціалістичний реалізм)

напрямок, який за радянських часів вважався вершинним досягненням «передового» літературного розвитку й, відповідно, магістральним річищем літератури СРСР. У радянському просторі панував від 30-х до кінця 80-х років. Офіційне радянське літературознавство вбачало в ньому "естетичне вираження соціально усвідомленої концепції світу та людини, зумовленої епохою боротьби за встановлення й створення соціалістичного суспільства".

«Естетичний канон» соцреалізму охоплював:

- тенденційне зображення життя «у світлі

ідеалів соціалізму»;

- настанову на «правдив» віддзеркалення дійсності, яке камуфлювало тоталітарний режим під єдино прогресивну модель суспільства, що будує комуністичний «рай на землі»;
- зумовлену ідеологічним догматизмом орієнтацію на «партійність», «класовість», «народність», «історичний оптимізм» тощо;
- нормативність конфлікту, що ґрунтувався на концепції боротьби «за світле майбутнє», позитивного героя – представника народних мас, носія «високих моральних якостей» і проводиря «політики партії», сюжетної розв'язки, що мала стверджувати віру в перемогу комуністичних ідеалів, пафосу «героїчної романтики», тематики, що ввібрала в себе ідеологічні міфи про «щасливе дитинство», «радісне будівництво нового суспільства», «опір зовнішнім та внутрішнім ворогам» тощо.

Митці, творчість яких не вкладалася в соцреалістичний канон, зазнавали цензурних переслідувань, нападок офіційної літературної критики, політичних репресій.

У сучасному «Теорії літератури» (О.Галич та ін., К., 2001 р.) зазначається: «Соціалістичний реалізм є тяжким, драматичним уроком: уроком тоталітарного керування мистецтвом, жорстокого ідеологічного втручання в нього, уроком вульгаризації літератури та літературознавства, догматизації єдиної естетичної системи, її закостеніння й загибелі, створення «залізної завіси» між різними художніми системами... Необхідно назавжди усвідомити згубність подібного диктату і сваволі у ставленні до літератури...» [2].

Стопа

найкоротший відрізок віршового розміру; повторювана в рядку група складів, що складається з одного наголошеного та одного чи кількох ненаголошених [15].

Строфа	(грецьк. <i>strophé</i> – поворот, зміна, коло) – кілька рядків вірша, об'єднаних римою та змістом [14].
Сугестія	(лат. <i>suggestio</i> від <i>suggero</i> – навчаю, навіюю) – навіювання певного емоційного стану [14].
Сюжет	(франц. <i>sujet</i> – тема, предмет) – подія чи кілька пов'язаних між собою подій, які складають основу твору [14].
Сюрреалізм	(франц. <i>surréalisme</i> , букв. – надреалізм) – авангардистська течія в мистецтві, яка виникла в 10-20-і роки ХХ ст. Особливого поширення сюрреалізм набув у Франції. Серед його засновників у літературі були А. Бретон (автор «Маніфесту сюрреалізму», 1924), Л. Арагон, Ф. Супо, Поль Елюар, А. Арто, Трістан Тцара та ін.; в образотворчому мистецтві – М. Ернст, М. Рей, Г. Арп, С. Далі та ін., у кінематографії – Л. Буньюель та ін. Під впливом естетичних ідей сюрреалізму перебували видатні поети з інших країн: Ф. Гарсія Лорка, Пабло Неруда, П. Целан, В. Незвал та ін.

Практикуючи техніку «автоматичного письма», сюрреалісти досліджували глибинні психічні механізми людини (сни, марення, галюцинації тощо). Це мало на меті прорив в «абсолютне», «надреальне». Представники цієї течії розвивали принципи асоціативної образотворчості, яка спиралася на практику несподіваного зближення віддалених реалій, завдяки чому, за словами Л. Арагона, народжувався «приголомшливий образ, що знищує світ» [2].

Т

«Театр абсурду» («драма абсурду»)	термін, що позначає сукупність явищ авангардистської драматургії 50 – 60-х років. Найяскравішими представникам театру були Е. Йонеско, С. Беккет. Поняття «абсурд», успадковане від письменників-екзистенціалістів Ж. П. Сартра та А. Камю, було відмітною ознакою художнього світу, створеного на сцені драматургами – «абсурдистами». У «театрі
--	---

абсурду» панували гротескно-комічна демонстрація штучності й безглуздість повсякденного життя, метафорична передача потрясіння від ірраціональності зла, абсурдності буття, смерті [2].

Тема (грецьк. *théma* – те, що лежить в основі) – коло життєвих явищ, зображених у творі [14].

Типізація процес художнього узагальнення життєвих явищ, при якому виявляються найбільш суттєві, суспільно значущі риси реальної дійсності, закономірності розвитку особистості та суспільства [14].

Травестія (італ. *travestire* – перевдягати) – один із різновидів пародії, який ґрунтується на «перелицьовуванні» сюжету твору, що кумедним чином наслідується, викладенні «високої» теми «низьким» стилем [2].

Трагедія (грецьк. *tragodia* – пісня цапів) – один із жанрів драми. Виникла у Давній Греції і пов'язана з іменами Есхіла, Софокла, Еврипіда. У Середньовіччі трагедію заступила літургійна драма, містерія, а сама трагедія була віднесена до епічної літератури. Трагедія повернулася в літературу наприкінці Відродження й відіграла значну роль у мистецтві бароко. Іспанські та англійські драматурги не брали за зразок античні трагедії, а спиралися на традиції середньовічного театру. Шекспірівська трагедія не вважалася «високим» жанром, була народною за своєю суттю і призначалася широкому колу глядачів. Шекспір використовував у своїх трагедіях комічний елемент, прозу в «низьких» сценах. Змістом цих трагедій була гра пристрастей та ідея всевладності долі. У трагедії розкриваються нерозв'язані моральні проблеми, що призводять, як правило, до загибелі персонажів [5].

Трагікомедія вид драматичних творів, котрий має ознаки як трагедії, так і комедії. Трагікомічне світобачення, що лежить в основі трагікомедії, пов'язане з відчуттям відносності існуючих критеріїв життя, абсурдності буття, відмовою від моральних абсолютів, непевності в духовних цінностях.

Трагікомедія характеризується насамперед тим, що водночас трагічно й комічно вияскравлює одні

й ті ж самі явища, при цьому трагічне й комічне взаємно посилюються, а співчуття автора до одного персонажа суперечить до іншого. Трагікомічні ефекти виникають із невідповідності героя та ситуації, внутрішньої нерозв'язаності конфлікту тощо [2].

Трагіфарс

різновид трагікомедії, що виникає на перетині трагедії та фарсу – малого комічного жанру, що утворився у західноєвропейському середньовічному театрі й представляв собою сценічні замальовки життєподібних побутових ситуацій здебільшого комічного чи сатиричного гатунку, а також «театралізовані» анекдоти [2].

Троп

(грецьк. *τρόπος* – зворот) – мовний зворот, який полягає у вживанні слова в переносному значенні [14].

У

Уособлення

один із тропів, який полягає в перенесенні властивостей живих істот на неживі предмети чи явища [11].

Урбаністика

(лат. *urbanus* – міський) – література, зосереджена на зображенні великих міст, динаміки їхнього життя [11].

Ф

Фабула та сюжет

фабула (лат. *fabula* – байка, історія) – перебіг основних подій твору в хронологічній послідовності, *сюжет* – їхній порядок у творі [2].

Фарс

(лат. *farsio* – наповнюю, начиняю) – у середньовічному західноєвропейському народному театрі – невелика п'єса побутового комедійно-сатиричного характеру. Традиції фарсу – в основі комедії дель арте [11].

**Філософська
повість**

різновид повісті.

У центрі уваги якась філософська ідея чи проблема, що розглядається в художній формі [14].

Фольклор

(англ. folk-lore – народна мудрість) – усна народна творчість [14].

Футуризм

(лат. futurum – майбутнє) – авангардистська течія у мистецтві та літературі поч. ХХ ст. Виник в Італії. Ідеологом і практиком європейського футуризму був Ф. Т. Марінетті. Футуристи проголошували розрив з традицією, необхідність заміни «старого» мистецтва новим, яке віддзеркалювало б енергію, динамізм, «техніцизм» сучасної урбаністичної цивілізації. В їхній поезії, відзначеній зухвалими формалістичними експериментами, естетичною агресією, викарбувалися культ сили та прагнення відтворити свідомість «людини натовпу». Згодом група Марінетті підтримала диктатуру Муссоліні.

Російський футуризм виник незалежно від італійського й заявив про себе як значне естетичне явище національного літературного процесу. Його розвиток відбувався за умов складної взаємодії чотирьох угруповань: «Гілея» (кубофутуристи) – Велимир Хлебников, брати Д. і М. Бурлюки, О. Гуро, О. Кручених, В. Маяковський та ін.; «Асоціація егофутуристів» – І. Сіверянин, К. Олімпов та ін.; «Мезонін поезії» – В. Шершеневич, Р. Івлєв та ін.; «Центрифуга» – С. Бобров, Б. Пастернак, М. Асєєв та ін. Загальною основою футуристичного руху в Росії було передчуття краху старого світу й передчуття майбутнього «світового перевороту», настанова на розрив із культурно-літературною традицією, розробка нових принципів поетичної мови (відмова від знаків пунктуації, опрацювання нових ритмів та типів рим, словотворчі експерименти, створення зразків віршованої графіки тощо) [14].

Х

Характер	(грецьк. <i>charakter</i> – ознака, риса, особливість) – 1) сукупність сталих психічних властивостей людини, що формуються у процесі її виховання, навчання, праці, громадської діяльності; вдача. 2) твердість, сила волі, наполегливість у досягненні мети. 3) у літературі та мистецтві – художній образ, що узагальнює типові риси певної групи людей [5].
Хорей	(грецьк. <i>choreios</i> – танцювальний) – в античному віршуванні – двоскладова стопа, яка складалася з довгого і короткого голосного; використовувалася найчастіше у тетраметрі. У силабо-тонічному віршуванні – стопа з наголосом на першому складі [15].
Художній метод	(грецьк. <i>méthodos</i> – шлях дослідження) – спосіб осягнення та зображення дійсності засобами мистецтва, зумовлений певними закономірностями [16].
Художній напрям	внутрішньо впорядкована сукупність літературних тенденцій, усталена в ряді визначних творів, що з’явилися приблизно в той самий час [16].
Художній образ	особлива форма естетичного освоєння світу, створення художніми засобами узагальненої картини дійсності або переживань, утілених у формі конкретного явища. У літературі Х. о. повинен «примусити» читача повірити в художню реальність, щоб краще зрозуміти творчий задум автора і водночас допомогти йому отримати естетичну насолоду [18].
Художній стиль	(лат. <i>stilos</i> – грифель для писання) – сукупність ознак, які характеризують твори певного часу, індивідуальну манеру митця; співвідносний із художнім напрямом [16].
Художній твір	твір мистецтва, що зображує події, явища, людей, їхні почуття в образній формі [18].
Художня деталь	виразна подробиця твору, що унаочнює зображувану автором картину, робить її яскравішою і глибшою за змістом [18].

Ц

Цілісність літературного твору

інтегральна якість довершеного літературно-художнього твору, елементи якого взаємодіють між собою за принципом органічних систем: набувають естетично валентного сенсу тільки в контексті цілого. Це можливе тому, що задум письменника постає у вигляді образного осяяння, яке випереджує і опосередковує поетапне і поелементне втілення задуму в сюжетно-композиційну структуру, що має просторово-часові виміри. Пафос твору, який більш-менш повно постає в уяві митця, поступово розгортаючись, наповнює кожну деталь, що вживається в творі, вивіряється на естетичну доцільність і функціональну наповненість. Ц л. т. характеризує народна сентенція: «Із пісні слова не викинеш». За Ц л. т. відповідає його композиція. Цією якістю довершеного художнього твору зумовлюється необхідність його цілісного аналізу, що, безумовно, не означає докладного, вичерпного застосування всіх аналітичних процедур. Цілісним може бути навіть частковий, вибірковий розгляд поодинокого епізоду чи тропа. Головна умова цілісного аналізу полягає в тому, щоб будь-який, навіть найменший елемент структури твору, скажімо, звукопис чи епітет, розглядався крізь призму цілісності твору, яка складається у свідомості аналітика, інтерпретатора після естетичного сприймання твору. У світлі цілісного образу твору найкраще і повно осягається функція кожної художньої деталі [15].

Цезура

(лат. caesura, caedo – рубаю) – пауза в середині віршового рядка [13].

Цензура

контроль влади за змістом і розповсюдженням інформації, друкованої продукції, музичних і сценічних творів, творів образотворчого мистецтва, кіно-, фотоматеріалів, передач радіо і телебачення, веб-ресурсів, у деяких випадках – також приватного листування, з метою обмеження або недопущення поширення ідей і відомостей, визнаних владою шкідливими, небажаними для неї або суспільства в цілому.

Цензу́ра – заборона держави, організації чи групи людей над публічним виявом думок і творчості індивіда. Як правило, проявляється у придушенні вияву певних ідей, торкання певних тем або вживання певних слів. Як привід до цензури часто називається намагання нібито дестабілізувати суспільство, над яки уряд має контроль.

Відповідно до іншого визначення, цензура – це незаконна заборона поширення інформації, її обмеження, дозування, спотворення, які здійснюються шляхом прямого або опосередкованого впливу представників органів державної влади, посадових осіб, власників засобів масової інформації на ЗМІ та журналістів з метою забезпечення своїх політичних інтересів.

Цензура в ЗМІ – це будь-яка вимога з боку органів державної влади або інших структур, спрямована, зокрема, до журналіста, власника, редактора або іншого працівника засобу масової інформації, узгоджувати певну інформацію перед її оприлюдненням, заборона її поширювати чи перешкоджання її тиражуванню і розповсюдженню в будь-який інший спосіб з метою забезпечення політичних, економічних чи інших інтересів цієї структури.

Таким чином, цензура в будь-якому разі є нічим іншим як методом захисту і контролю інформаційного простору з боку певних структур [13].

«Центрифуга»

одне з найзначніших футуристичних угруповань у Росії, членами котрого були М.Асеев, Б.Пастернак, С.Бобров, К.Большаков, Божидар та ін. [2].

Цикл (грецьк. *kuklos* – круг, коло) – сукупність творів, об'єднаних на підставі певної спільності: теми, жанру, місця чи часу дії, персонажів, форми розповіді, стилю та ін. [13].

Цитата (нім. *zitat*, лат. *cito* – наводжу, проголошую) – дослівно відтворений фрагмент будь-якого тексту [13].

Я

Ямб (грецьк. *iambos*) – в античному віршуванні – двоскладова стопа, яка складалася з короткого і довгого голосного; використовувалася найчастіше у триметрі. У силабо-тонічному віршуванні – стопа з наголосом на другому складі [5].

Алфавітний покажчик

А

Абсурд	6
Авангардизм	6
«Автоматичне письмо»	7
Акмеїзм	7
Акрівірш	7
Актуальність художнього твору	8
Алегорія	8
Алюзія	9
Альба	9
Амфібрахій	9
Анакреонтична поезія	9
Анакреонтичні мотиви	9
Аналіз літературного твору	9
Анапест	10
Анафора	10
Антироман	11
Антистрофа	12
Антитеза	12
Антиутопія (негативна утопія)	12
Античність	13
Апокаліптичний	13
Апофеоз	13

Арсенал художніх засобів 13

Асоціація 13

Б

Байка 14

Байронізм 14

Балаган 14

Балада 14

Бароко 14

Бейт 15

Біблія 15

Біографія 16

Бестселер 16

В

Верлібр 16

Видіння 16

Відродження (Ренесанс) 16

Вірш 17

Віршований розмір 17

Вітальний 17

Вічний образ 17

Вічні образи 17

Всесвітній літературний процес 17

Г		Елітарна та масова література	22
Газель	17	Епіграф	23
«Гамлетизм»	17	Епізод	23
Гекзаметр	18	Епістолярний роман	23
Герой (літературний)	18	Епітет	23
Герметизм	18	Епічна поема	23
Героїчне	18	Епопея	23
Гіпербола	19	Епос	23
Гомерівський епітет	19	Є	
Гротеск	19	Євангелія	24
Гуманізм	20	Єдність змісту і форми у художній літературі	25
Гумор	20		
Д		Ж	
Дадаїзм	20	Жанр	25
Дактиль	22	Жанр ліро-епічний	25
Декаданс	22	Жанр літературний	26
Діалог	21		
Драма	21	З	
Драматична поема	21	Зав'язка	26
Е		Заголовок	26
Екзистенційний	21	Заготовки матеріалу до літературного твору	27
Експозиція	21		
Експресіонізм	21		
Елегія	22		

I		Конфлікт (драматичний)	32
		Кубізм	32
Ідея	27	Кубофутуризм	33
Ідея художнього твору	27	(угруповання "Гілея")	
Імажизм	27	Кульмінація	33
Імажинізм	27		
Імпресіонізм	28	Л	
Інтелектуальна трагедія	29	Лейтмотив	33
Інтерпретація художня	29	ЛЄФ	33
Інтимна лірика	29	(Лівий фронт мистецтв)	
Інтрига драматичного твору	29	(Революційний фронт мистецтв)	
Іронія	30	Лірика	33
Історична драма	30	Ліричний відступ	33
К		Ліричний герой	34
Казка	30	Ліро-драматична поема	34
Канон	30	Ліро-епічна поема	34
Канцон'єре	30	Література	34
Катарсис	31	Література екзистенціалізму	34
Класицизм	31	Література художня	34
Колаж	31	Літературні напрями	35
Комедія	31	Літературний процес	35
Комедія масок, або	32	Літературні течії	35
Комедія дель арте		Літота	35
Комедія-балет	32		
Комічне	32		
Композиція	32		
Композиція літературного твору	32		

М

«Магічний реалізм»	35
«Маленька людина»	36
Метафора	36
Мистецтво	36
Міф	36
Модернізація	36
Модернізм	36
Монолог	37
Монтаж	37
Морально-психологічний роман	38

Н

Натуралізм	38
Неокласицизм	39
Неоромантизм	39
Новела	40
«Новий роман» («антироман»)	40

О

Образ автора	40
Образ художній	40
Ода	40
Онегінська строфа	40
Орфізм	40

П

Паралелізм	41
Паралельний сюжет	41
Пародія	41
Пафос художнього твору	41
Пейзаж	41
Пентаметр	41
Персонаж	41
Підтекст	42
Повість	42
Повість-казка	42
Повтор	42
Поема	42
Поетизм	42
Поліфонія	42
Порівняння	43
Портрет	43
Постійний епітет	43
Постмодернізм	43
Притча	44
Премії літературні	44
Проза	46
Просвітництво	46
Просвітницький класицизм	46
Просвітницький реалізм	46
Просвітницький роман	47
Прототип, або Прообраз	47
Псалми	47

Псевдонім	47
Психологічний портрет	47
«Потік свідомості»	47
Р	
Реалізм	47
Реквієм	48
Ремарка	48
Репліка	48
Рефрен	48
Речитатив	48
Рима	48
Ритм	48
«Розбите покоління» («бітники»)	48
Розв'язка	49
Розвиток дії	49
Роман	49
Роман виховання	49
Роман історичний	49
Роман соціально-психологічний	49
Роман рицарський	49
Роман у віршах	49
Романтизм	49
Рубаї	49

С

Сарказм	50
Сатира	50
Сентименталізм	50
«Сердиті молоді люди»	50
Силабо-тонічне віршування	50
Символ	51
Символізм	51
Симультанеїзм	52
Сонет	52
Сонет «шекспірівський»	52
Соціально-психологічний роман	52
Соцреалізм (соціалістичний реалізм)	52
Стопа	53
Строфа	54
Сугестія	54
Сюжет	54
Сюрреалізм	54

Т

«Театр абсурду»	54
(«драма абсурду»)	
Тема	55
Типізація	55
Травестія	55
Трагедія	55
Трагікомедія	55
Трагіфарс	56
Троп	56

У

Уособлення	56
Урбаністика	56

Ф

Фабула та сюжет	56
Фарс	56
Філософська повість	57
Фольклор	57
Футуризм	57

Х

Характер	58
Хорей	58
Художній метод	58
Художній напрям	58
Художній образ	58
Художній стиль	58
Художній твір	58
Художня деталь	58

Ц

Цілісність літературного твору	59
Цезура	59
Цензура	60
«Центрифуга»	60
Цикл	61
Цитата	61

Я

Ямб	61
-----	----

Післямова

У процесі створення словника охоплено основні літературознавчі терміни, найсуттєвіші поняття філософії, естетики, мистецтвознавства, книгознавства, лінгвістики, фольклористики, які розкривають специфіку мистецтва слова, своєрідність літературного процесу, передусім у зарубіжному письменстві, а також проблематику сучасного літературознавства. Подано довідкову інформацію про найголовніші літературні об'єднання і школи, літературно-мистецькі напрями, стильові течії, найпомітніші видання (альманахи, антології, збірники, часописи тощо), визначні пам'ятки вітчизняного і світового письменства. Добір термінів здійснювався з огляду на їх теоретичну значущість, сферу й частоту вживання. У структуру включені поняття на позначення нових реалій у зарубіжній літературі й літературознавстві. У процесі створення літературознавчого словника було використано «Українську літературну енциклопедію», «Словник літературознавчих термінів», «Літературознавчий словник-довідник», «Словник термінів з методики викладання літератури», літературознавчі та фольклористичні праці.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2004. 1440 с.
2. Волошук Є. Зарубіжна література: хрестоматія-посібник для 11-го кл. загальноосвіт. навч. закл. К.: Генеза, 2004. 560 с.: іл., схеми.
3. Гребницька Н. М., Півнюк Н. О., Митроганова Г. М. Зарубіжна література: підруч. для 9 кл. загально-освіт. навч. закл. К.: Освіта, 2009. 336 с.
4. Денисюк І. О. Літературознавчі та фольклористичні праці: у 3 т., 4 кн. : Львівський нац. ун-т ім. І. Франка, 2005. 432 с.
5. Зарубіжна література. 8 клас : Підруч. Для загальноосвіт. Навч. закл. / О. М. Ніколаєнко, І. Л. Столій. – Х.: АН ГРО ПЛЮС, 2008. – 336 с.: іл.
6. Літературознавчий словник-довідник / [ред. Р. Т. Гром'яка, Ю. І. Коваліва, В. І. Теремка]. 2-ге вид., випр., оновл. К.: ВЦ «Академія», 2007. 752 с.
7. Лукьянов С. А. Украинская и зарубежная культура в схемах и таблицах: Учебное пособие. Х.: Издат. группа «Академия», 2000. 120 с.
8. Мещерякова М. І. Зарубіжна література у схемах і таблицях. 5 – 11 класи: навчальний посібник. Харків, 2005. 92 с.
9. Новий словник іншомовних слів: близько 40 000 сл. і словосполучень / Л. І. Шевченко, О. І. Ніка, О. І. Хом'як, А. А. Дем'янюк; [за ред. Л. І. Шевченко]. К.: АРІЙ, 2008. 672 с.
10. Професійна освіта : словник : навч. посібник / уклад. : С. У. Гончаренко та ін. : за ред. Н. Г. Ничкало. Київ : Вища школа, 2000. 380 с.
11. Словарь иностранных слов / [под ред. И. В. Лехина, С. М. Локшиной, Ф. Н. Петрова (гл. ред.) и Л. С. Шаумяна]. Изд. 6-е перераб. и доп. Москва : Советская энциклопедия, 1964. 784 с.
12. Словник української мови: в 11 т. К.: Наук. думка, 1979. 658 с.
13. Тлумачний словник української мови : понад 12500 статей (близько 40 000 слів) / за ред. В. С. Калашника. 2-ге вид., випр. і доп. Харків : Прапор, 2005. 992 с
14. Українська та зарубіжна культура: навчально-методичний посібник для самостійного вивчення дисципліни. Київ. КНЕУ, 2003. 367 с.
15. <https://onlyart.org.ua/dictionary-literary-terms/> (дата звернення 01.11.2018)
16. http://chtyvo.org.ua/authors/Hromiak_Roman/Literaturoznavchyi_sloyny_k-dovidnyk/ (дата звернення 01.11.2018)
17. http://shron1.chtyvo.org.ua/Hromiak_Roman/Literaturoznavchyi_sloyny_k-dovidnyk.pdf (дата звернення 02.11.2018)
18. <https://www.twirpx.com/file/1585982/> (дата звернення 02.11.2018)

Підписано до друку 27.04.2019 р. Формат 60x84/16.
Папір офсетний. Друк цифровий. Умов.-друк.арк. 3,0.
Наклад 100 прим. Зам. № 169

Віддруковано у ФОП Філімянов С.Ф.
Єдиний державний реєстр юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців.
Запис № 2 274 001 0001 005925 від 30.09.2005

т. (068) 489-07-66
м. Харків, пл. Конституції, 2/2
www.cory-cory.com.ua